

KIEGYEZÉS ÉS SAJTÓSZABADSÁG

EÖTVÖS JÓZSEF KIADATLAN BESZÉDFOGALMAZVÁNYA A MENTELEMI JOG PARLAMENTI VITÁJÁHOZ

Megbújva a nemzeti könyvtár kéziratgyűjteményében rejtőzik egy vékony, pár lapnyi iratcsomó, Eötvös József (1813–1871) egyik kiadatlan, gyakorlatilag ismeretlen beszédfogalmazványával.¹ A főliók némelyikén látható címek („B. Perbefogása”, „Böszörményi”) és a szöveg tartalma egyaránt elárulják, hogy a Böszörményi László (1822–1869)² ellen 1867-ben indított sajtóper során a képviselő mentelmi jogának felfüggesztése körüli parlamenti vitához szánt hozzászólás tervezetéről van szó. Az előzmények a korabeli sajtóközlemények, a nyomtatásban közzétett képviselőházi napló és irományok, valamint a kéziratban fennmaradt minisztertanácsi jegyzőkönyvek alapján elég hitelesen rekonstruálhatók, a keletkezés valószínű időpontja is kideríthető.

A sajtóper előzményei

Az ügy kirobbanása szorosan kapcsolódott az osztrák-magyar kiegyezés³ fogadtatása által kiváltott belpolitikai konfliktushoz, még közelebbről Kossuth Lajosnak

¹ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára Fol. Hung. 3058. [*Eötvös József hagyatékából vegyes, politikai tárgyú kéziratöredékek. 19. sz. második fele.*] A beszédfogalmazvány: 54–65., 74–82. f. [a továbbiakban: OSZK Fol. Hung. 3058.]

² A különféle lexikonokban Böszörményi László születési éveként 1824, néhol – SZINNYEI József nyomán (*Magyar írók élete és munkái*. 1. köt. Bp., 1894. 1313. has.) – 1823 szerepel. Valójában, mint ahogy azt Tidrenczel Sándor Kopócsapáti község református keresztelési anyakönyvéből kiderítette, 1822 október végén született; keresztelése 1822. november elsején zajlott le. TIDRENCZEL Sándor: *Böszörményi László, a „Kis-Kossuth”*. Nagykálló, 1986. 8–9.

³ A kiegyezés előzményeiről, előkészítéséről, tartalmáról külön monográfiát írt GALÁNTAI József: *A kiegyezés*. Bp., 1967. Gazdag dokumentumanyag jelent meg (válogatott bibliográfiával) CIEGER András szerkesztésében: *A kiegyezés* (Bp., 2004) címmel. Két friss keletű értékelés CSORBA László tollából: *Az önkényuralom kora, 1849–1867*. In: *19. századi magyar történelem 1790–1918*. Szerk. GERGELY András. Bp., 1998. 339–342.; *A tizenkilencedik század története*. Bp., 2000. 182–184. A korábbi összefoglalások közül kiemelendő GRATZ Gusztáv munkája: *A dualizmus kora. Magyarország története 1867–1918*. Bp., 1934. 1. köt. 5–56., valamint SZEKFŰ Gyula elemzése: *Magyar történet*. 5. köt. (HÓMAN Bálint – Sz. Gy.: *Magyar történet*. 7. kiad.) Bp., 1943. 464–473. és SOMOGYI Éva összefoglalása: *Abszolutizmus és kiegyezés 1849–1867*. Bp., 1981. 193–214. – A szempontunkból fontosabb fejlemények: 1867. február 17-én Ferenc József leirata

(1802–1894) a dualista államszerkezetet hevesen támadó levelei visszhangjához.⁴ Miután a polémia részben az újságok hasábjain folyt és a volt kormányzó aggályai, intelmei is a lapokban láttak napvilágot, a dolgok közlőre érintették az új magyar kormány sajtópolitikáját, sőt egész politikai magatartását.

A felelős magyar minisztérium tagjai kivétel nélkül a polgári átalakulás elkötelezett hívei voltak, ragaszkodtak a polgári szabadságjogok eszményéhez.⁵ Andrassy Gyula gróf (1823–1890) miniszterelnök javaslatára a kormány már az első érdemi tanácskozás napján, 1867. február 25-én felhatalmazást kért a képviselőháztól az 1848. évi sajtótörvény és a hajdani sajtóesküdszék újbóli életbe léptetésére.⁶ Miután az országgyűlés túlnyomó többsége szintén a véleménynyilvánítás szabadságának híve volt, a jóváhagyás március 9-én némi vita után megtörtént.⁷ A kormány még aznap elhatározta, hogy a tárgyban igazságügy-miniszteri rendeletet kell alkotni.⁸ Miután a sajtótörvény előírta (a 17. §-ban), hogy „a sajtóvétségek fölött nyilvánosan, esküdszék ítélt”, és azokat rendelettel kívánta felállítani⁹, 1848-hoz hasonlóan az új kormány is ezt az utat követte. Horvát Boldizsár (1822–1898) igazságügy-miniszter április 25-én jelentette be a kormány ülésén, hogy a sajtóesküdszékre vonatkozó szabályozás készen van.¹⁰ Néhány további részletkérdés tisztázása után május 17-én

az alkotmány visszaállításáról és Andrassy Gyula gróf miniszterelnöki kinevezése; február 20-án megalakult a felelős magyar minisztérium (kormány); május 29-én a képviselőház a részletes vita után többségi szavazással elfogadta a közös ügyi törvényjavaslatot; június 8-án I. Ferenc József magyar király megkoronázása; július 28-án a király szentesítette a kiegyezési törvényeket, köztük az 1867. évi XII. törvénycíkket. (Szövege: CIEGER, 2004. 132–143.) Vö. *Magyarország történeti kronológiája*. Főszerk. BENDA Kálmán. 3. köt. 1848–1944. Bp., 1982. 740–741.

⁴ SZEKFI Gyula: Az öreg Kossuth 1867–1894. In: *Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulóján*. Szerk. I. TÓTH Zoltán. Bp., 1952. 2. köt. 354–355.; *Magyarország története, 4. Az abszolutizmus és a dualizmus kora, 1849–1918*. Szerk. HANÁK Péter, ERÉNYI Tibor, SZABAD György. Bp., 1972. 148.

⁵ Ez utóbbról lásd RÉVÉSZ T. Mihály: *A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon 1867–1875*. Bp., 1986. 47.

⁶ MOL Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867. február 25. (www.digitarchiv.hu). Az előterjesztést február 28-án nyújtották be a képviselőháznak: *Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. 5. köt. Pest, 1868. 188. (a továbbiakban: Képviselőházi napló); ezen a napon mutatták be a minisztereket is (uo. 187.). Vö. RÉVÉSZ T. MIHÁLY: *A sajtópolitika egyes kérdései Magyarországon a kiegyezés után*. Bp., 1977. 22.; RÉVÉSZ, 1986. 23.; MÁTHÉ Gábor: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1975*. Bp., 1982. 66., 77. – Az 1848. évi XVIII. törvény-cikk. Sajtótörvény szövege: *Magyar törvénytár. 1836–1868. évi törvénycikkek*. Bp., 1896. 238–243. p. (a továbbiakban: *Magyar törvénytár. 1836–1868*)

⁷ Képviselőházi napló, 3. köt. 303–315. A felsőház március 12-én szavazott igenlően; *Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés főrendi házában naplója*. Pest, 1869. 1. köt. 192–193. Vö. RÉVÉSZ, 1977. 22–23., RÉVÉSZ, 1986. 23–24., MÁTHÉ, 1982. 77.

⁸ MOL Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867. március 9. (www.digitarchiv.hu)

⁹ *Magyar törvénytár. 1836–1868*. 239.

¹⁰ MOL Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867. április 25. (www.digitarchiv.hu). – Az előkészítés egyes mozzanatairól: RÉVÉSZ, 1977. 24–25., RÉVÉSZ, 1986. 24–25., 62., MÁTHÉ, 1982. 66.,

megjelent a sajtóügyi rendelet, amely elsősorban a sajtóvétségek esetén szükséges esküdtszéki eljárást részletezte.¹¹ Tehát a liberális kormány egyértelműen elfogadta a korabeli európai politikai gondolkodásban uralkodó felfogást, nevezetesen az utólagos felelősségre vonás elvét. Az új jogszabály néhány lényeges ponton, és főként szellemében eltért Deák Ferenc (1803–1876) akkori igazságügy-miniszter 1848-as rendeletétől¹²: az esküdtbírókat (a törvényhatóságoktól) a királyi táblára és a kerületi táblák székhelyeire koncentráltta, azaz csak öt helyen szervezte meg; a vizsgálóbíró és a közvádlokat nem választották, hanem a miniszter nevezte ki; az esetleg le nem tett kauciót utólagosan is be lehetett szedni stb.¹³ Vagyis alapjában véve megfelelt a polgári elveknek és igényeknek, garantálta a sajtószabadságot¹⁴, de megszorító intézkedései, laza szabályai – amelyeket már az év folyamán többször is magyarázni, módosítani kellett¹⁵ – lehetőséget adtak a végrehajtó hatalom időnkénti keményebb fellépésére.¹⁶ Már az idő tájt felvetődött a részben indokolt vád, hogy a kormány voltaképpen áthágta az alkotmányos határokat és az önálló jogalkotás területére tévedt.¹⁷

Az ellenzék (akkori megnevezéssel: a balközép és a szélsőbal) és a hozzá kötődő hírlapok támadásai, agitációja a kiegyezés és annak hatalmi gépezete ellen szükségszerűen kiváltották a kormányzó Deák-párt reakcióit. A miniszterek és a kormánypárti politikusok úgy vélték, az éles hang nem a sajtó- és véleménynyilvánítás szabadságának jele, hanem a szabadosságnak; különösen

77–78. – A miniszter neve a korabeli forrásokban hol „Horvát”, hol „Horváth” alakban szerepel, a képviselőházi naplóban leginkább az első változatban, ezért itt is így szerepeltetjük (a mostani kézikönyvekkel megegyezően).

¹¹ RÉVÉSZ, 1977. 28., RÉVÉSZ, 1986. 38., 69. – 1867. június 16-án lépett hatályba, vö. MÁTHÉ, 1982. 79–81.

¹² A rendelet szövege: BOTH Ödön: *Küzdelem az esküdtbíráskodás bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1849. április 29-i esküdtszéki rendelet.* Szeged, 1960. 43–57., előkészítése, közzététele, elemzése, részben értékelése: uo. 19–40. Vö. SIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története.* 2., jav. kiad. Debrecen, 1998. 134–136.; CSIZMADIA Andor: *Az esküdtbíráskodás Magyarországon a dualizmus korában.* In: *Jogtörténeti tanulmányok* I. Szerk. CSIZMADIA Andor, PECZE Ferenc. Bp., 1966. 132–134.

¹³ Vö. GERGELY András – VELIKY János: A politikai sajtó helyzete a kiegyezés után. In: *A magyar sajtó története* II/1. 1867–1892. Szerk. KOSÁRY Domokos, NÉMETH G. Béla. Bp., 1985. 29., MÁTHÉ, 1982. 67., RÉVÉSZ, 1977. 23., 25–26., RÉVÉSZ, 1986. 24., 39–40., 67.

¹⁴ MÁTHÉ, 1982. 67., 77.; RÉVÉSZ, 1986. 39–40.; GERGELY–VELIKY, 1985. 29.

¹⁵ A szabályok lazaságáról: RÉVÉSZ, 1986. 47–48. – a módosításokról: RÉVÉSZ, 1977. 30–32., 36., RÉVÉSZ, 1986. 41., 46., 72., MÁTHÉ, 1982. 81.

¹⁶ RÉVÉSZ, 1977. 31., RÉVÉSZ, 1986. 40. – A hatékonyabb ügyintézés érdekében szervezték meg június 24-én a minisztériumi sajtóosztályt: vö. SEBESTYÉN Sándor: *A „hevesi ügy” 1867-ben* (Csiky Sándor Naplója). In: *Archívum.* A Heves Megyei Levéltár közleményei, 18. Eger, 2007. 88.

¹⁷ Vö. RÉVÉSZ, 1977. 23–24., RÉVÉSZ, 1986. 24., MÁTHÉ, 1982. 81. – Horvát Boldizsár tervezte és többször ígérte egy sajtónovella (az új sajtótörvény) összeállítását, beterjesztését, de az elmaradt; vö. RÉVÉSZ, 1977. 39–40., RÉVÉSZ, 1986. 27.

a közös ügyi törvényt igyekeztek védelmezni, illetve annak előnyei mellett érvelni.¹⁸

A dualista elképzelések ellen leghatározottabban a szélsőbal lépett fel, a márciusi törvények változtatás nélküli hatályosítását, a nemzeti önrendelkezés tényleges megvalósítását követelte. A csoportosulás vezéralakja, legmarkánsabb és legharcosabb személyisége Böszörményi László volt; Gratz Gusztáv találó jellemzése szerint: „áldozatkész, becsületes meggyőződésű férfiú, akinek az ellenzékieskedés volt igazi eleme.”¹⁹ Szabolcsi köznemes, ügyvéd, 1848-ban nemzetőr-, majd honvédtiszt, 1861-ben a határozati párt, 1865-ben a szélsőbalnak Szabolcs vármegyei (a nagyállói választókerületből) országgyűlési képviselője.²⁰ A kiegyezési tárgyalások végső szakaszában, 1867. április 1-jén megalapította a szélsőbal első orgánumát, felelős szerkesztőként Pesten indította útjára a *Magyar Ujság* című politikai napilapot.²¹ Folytatta a parlamenti vitákból ismert radikális hangvételt, könyörtelenül bírálta a Habsburg-ház ismételt trónra emelését, az államadósság egy részének szándékolt átvállalását stb., és helyet adott Kossuth Lajos nyílt leveleinek.²² Itt jelent meg május 26-án a turini emigráns híres Kasszandra-levele is, amelyet május 22-én Deák Ferenchez intézett.²³

A Deák-párt, illetve a kormány már az osztrákokkal folytatott tárgyalások idején sem nézte jó szemmel a kiegyezéssel szembe forduló, azt kifejezetten elutasító balközép, illetve szélsőbal politikusainak, hírlapjainak kritikáját.²⁴ Egyelőre azonban kivártak, csupán a hírlapi vitát vállalták, mint Kossuth Lajos imént

¹⁸ Vö. RÉVÉSZ, 1977. 38–39.

¹⁹ GRATZ, 1934. 37.

²⁰ Életútját, munkásságát áttekinti TIDRENCZEL, 1986. 9–34. Lásd még: BEREZCZ József: Emlékezés Böszörményi Lászlóra. In: *Alföld*, 1959. január. 119–121.; KEMÉNY G. Gábor: A demokratikus szabadságjogok védelmezői: Böszörményi László és Irányi Dániel pályaképe. In: *Tiszatáj*, 1982. 6. sz. 39–41.; GALAMBOS Sándor: A kiegyezés ellen. Böszörményi László harca eszményeiért. In: *Szabolcs-szatmár-beregi levéltári évkönyv* XI. Nyíregyháza, 1995. 195–201.; rövidebben: SEBESTYÉN Sándor: Halottak napjára emlékezve: Böszörményi László és Mednyánszky László sorsa. In: *Palócföld*, 2002. 6. sz. 647–648.

²¹ TIDRENCZEL, 1986. 27–29., 51.; GALAMBOS, 1995. 199–200.; GRATZ, 1934. 29.; GERGELY András – VELIKY János: A 48-as áramlatok sajtója. In: *A magyar sajtó története* II/2. 1867–1892. Bp., 1985. 112–116. – Az újság kiadó tulajdonosa Heckenast Gusztáv (1811–1878) volt; TIDRENCZEL, 1986. 28.

²² Vö. RÉVÉSZ, 1986. 184.; DEZSÉNYI Béla: Kossuth Lajos publicisztikai munkássága az emigrációban. In: *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1959*. Bp., 1961. 353.

²³ SZABAD György: *Kossuth irányadása*. Bp., 2002. 275. Szövegét közli: CIEGER, 2004. 187–192. Közzétételéről, visszhangjáról: DÁNYI Károly: *Kossuth és a Deák-párt hírlapi vitája 1867-ben*. Kolozsvár, 1941. 11–20.

²⁴ A kiegyezési tárgyalásokról, Kossuth tiltakozásáról és a kiegyezés megkötéséről: SZABAD György: Az önkényuralom kora, 1849–1867. In: *Magyarország története 1848–1890*. Bp., 1979. 755–764. A kiegyezés ellenzékéről: KOLOSSA Tibor: A dualizmus rendszerének kialakulása és megszilárdulása, 1867–1875. In: *Uo.* 815. (Kossuth leveleiről: *uo.* 816.); GERGELY András – SZÁSZ Zoltán: *Kiegyezés után*. Bp., 1978. 29–34.

említett levelével kapcsolatban.²⁵ A közös ügyi törvényjavaslat május 29-i végleges megszavazása, Ferenc József június 8-i megkoronázása és a kiegyezési törvények június 28-i szentesítése²⁶ stabilizálta a kormány helyzetét, így elérkezettnek látta az időt a visszavágásra, a frissen felújított sajtótörvény, illetve a még frissebb miniszteri rendelet alkalmazására.

Július 5-én a minisztertanács ülésén felvetődött, hogy néhány hírlap a törvényhozás és a kormány ellen lázító cikkeket terjeszt. Külön is megnevezték a *Magyar Ujságot*, úgy vélvén, hogy a július 4-i és július 5-i vezércikkei egyenesen izgatnak és rágalmakat foglalnak magukban. A miniszterek (Andrássy Gyula elnökkel az élen) megbízták társukat, Horvát Boldizsárt, hogy a közvádlónál intézkedjen. Mivel a lap szerkesztője országgyűlési képviselő és így mentelmi joga van, azaz közkereseti vád alá nem vehető, a sajtótörvény 33. §-ának értelmében a kiadó tulajdonost kell perbe fogni.²⁷ A *Magyar Ujság* július 4-én névalírással „Pest, július 3.” címmel közölt vezércikket (valószínűleg Böszörményi László írta), amely keményen támadta az osztrák birodalomhoz való szoros kötődést. Másnap Madarász József (1814–1915) „A honvédekhez” címmel 1848 emlékét és az állami önállóság eszméjét éltette.²⁸ Mivel Madarász József szintén képviselő volt, az immunitás őt is megillette, a kiadó tulajdonos, Heckenast Gusztáv ügyét meg elnapolták.²⁹ A mentességet ez idő tájt törvény még nem szabályozta. A képviselőház viszont 1867. február 4-én egyhangú határozattal kinyilvánította igényét – akkori szóhasználattal – a „menvédre”.³⁰ A június 28-án szentesített XII. törvény cikk 47. paragrafusában már körülírták a képviselők törvényes szabadságát

²⁵ PULSZKY Ferenc: *Válasz Kossuth Lajos nyílt levelére, 1848, 1867. május 28., KEMÉNY Zsigmond: Nyílt válasz Kossuth nyílt levelére, 1–6. Pesti Napló, 1867. május 28–30.–június 1–2., 4. Mindkettőt közli CIEGER, 2004. 193–210. Vö. DÁNYI, 1941. 14–20., 27–32.*

²⁶ *Magyarország történeti kronológiája*. 3. köt. 1848–1944. Bp., 1982. 740–741.

²⁷ MOL Minisztertanácsai jegyzőkönyvek, 1867. július 5. (www.digitarchiv.hu). – Az 1848. évi XVIII. törvény-cikk 33. §-ának itt alkalmazott első mondata így szólt: „Minden cikkekért, melyek valamely lapban megjelennek, ha a szerző felelősségre nem vonathatnák, a nyilatkozatban kijelölt felelős személyek is felelősséggel tartoznak.” *Magyar törvénytár, 1836–1868.* 241. – A „nyilatkozat” benyújtását a 30. § írta elő, a következőképpen: „Újság vagy időszaki lap, melynek tartalma akár részben, akár egészen, politikai tárgyak körül forog, és havonként legalább kétszer jelenik meg, csak a következő feltételek teljesítése mellett adathatik ki: 1-ör: Mely hatóságban a lap megjelenend, annak alispánjához, főkapitányjához, grófjához, polgármesteréhez benyújtatik a nyilatkozat, melyben ki leendő téve a tulajdonos, vagy felelős kiadó, vagy felelős szerkesztő neve, laka, és a nyomda, melyben a lap nyomtatni fog, s a hatóság elnöke ezt a ministeriumnak bejelenteni köteles. [...]” Uo. 240–241.

²⁸ *Magyar Ujság*, 1867. júl. 4. 335., júl. 5. 339.

²⁹ Böszörményi László híres sajtópöre, már ha lesz. In: *Magyar Ujság*, 1867. okt. 20. 705.

³⁰ *Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának jegyzőkönyve.* 2. köt. Pest, 1867. 27. (a továbbiakban: Képviselőházi jegyzőkönyv)

és függetlenségét, de kizárólag a delegáció tagjaira értették.³¹ Mindazonáltal az elvi alap megszületett, és ezt a parlament és a kormány igyekezett tiszteletben tartani.

Még jóformán el sem csendesültek a július eleji hullámok, amikor a minisztertanács újból foglalkozott a témával. Augusztus 6-án immár általánosságban hatalmazták fel a köztársadalmat a sajtóperek megindítására. Majd konkrétan meghatározták, hogy a királyi ügyek igazgatója (mint köztársadalmi) köteles törvényesen fellépni a tudomására jutott sajtóvétségek esetén, és erről az igazságügy-miniszternek jelentést tenni.³² Néhány nappal később, augusztus 17-én a *Magyar Ujság* közzétette Kossuth Lajos augusztus 5-én kelt és a jászladányi kerület választóihoz szóló nyilatkozatát, amelyben megindokolta, miért nem vállalja a képviselőiséget és miért nem tér haza; egyebek között kifejtette: a közös ügyek lemondást jelentenek az ország függetlenségéről, és ő nem kívánja feladni a nemzeti önállóságot.³³ Valószínűleg ez a cikk motiválta a kormány újabb elhatározását. Augusztus 26-án a miniszterek éppen Bécsben ülészttek (véletlenül Horvát Boldizsár távollétében), és megállapították: a levél valóságos izgatás a törvényes állapot ellen, ezért annak terjesztése a sajtótörvény értelmében is törvénybe ütközik. A miniszterelnök kezdeményezésére úgy döntöttek, hogy ezután mindazon újságok ellen, amelyekben ilyen, vihart kavaráó levelek jelennek meg, sajtópert kell indítani.³⁴ Két nap múlva eljött a pillanat, amikor valóban lesújthattak a radikális orgánusra.

A *Magyar Ujság* 1867. augusztus 28-án közzétette Kossuth Lajosnak azt a levelét, amely a majdani messzehangzó per közvetlen oka lett. A volt kormányzó augusztus 20-án, Turinban vetette papírra sorait, és a váci választókerület választási elnökének, Rudnay Józsefnek (1828–1909) címezte. Megköszönte a bizalmat, ám sajtó szívvvel visszautasította a képviselőiséget. Meg is indokolta, miért: nem ért egyet a közös ügyes alkuval, azt „a nemzeti öngyilkossággal határosnak” ítélte. Bírálta a Habsburg-uralkodót, a bécsi udvart, a 48-as alkotmány elárulását; egyebek között kijelentette: „én az osztrák ház uralmát hazám függetlenségével s önállósággal incompatibilisnek hiszem.” Együttal felszólította a törvényhatóságokat, hogy tiltakozzanak a kiegyezés ellen.³⁵

³¹ Képviselőházi napló, 5. köt. 33. – Az 1867: XII. tc. 47. §-a a következőket mondja: „A bizottság tagjai a jelen határozat szerint közösekül kijelölt ügyeknek tárgyalása közben tett nyilatkozataikért feleletre soha nem vonathatnak; sőt megbízatásuk megszűntéig se oly kereset miatt, mely személyes letartoztatást vonhat maga után, se büntény vagy vétség miatt, a tetten érés esetét kivéve, az illető országgyűlésnek, ennek együtt nem léte esetében pedig azon bizottságnak, melynek tagjai, előleges jóváhagyása nélkül, se le nem tartoztathatnak, se közkereset alá nem vétethetnek.” *Magyar törvénytar, 1836–1868.* 340–341.

³² MOL Minisztertanácsai jegyzőkönyvek, 1867. augusztus 6. (www.digitarchiv.hu). Vö. RÉVÉSZ, 1977. 34–35., RÉVÉSZ, 1986. 42.

³³ Kossuth Lajos nyilatkozványa, a jászladányi kerület választóihoz. In: *Magyar Ujság*, 1867. aug. 17. 483–484.

³⁴ MOL Minisztertanácsai jegyzőkönyvek, 1867. augusztus 26. (www.digitarchiv.hu)

³⁵ Kossuth Lajos válasza. Rudnay József urnak, mint a váci kerület választási elnökének, Vácson.

Az ellenakció gyors és erélyes volt: a királyi ügyek igazgatója, Ráth Károly (1821–1897) – mint közzéadó – már másnap, augusztus 29-én feljelentette a lapot a pesti esküdtzéki kerület bűnvizsgáló bírójánál.³⁶ Andrassy Gyula és kormánya szintén következetesen, bár az adott időpontban és hangulatban meglepően idegesen, mondhatni durván reagált: mivel tartottak a várható politikai hatástól (itthon és a bécsi udvarban is) és vissza akarták szorítani a Kossuth-kultuszt, augusztus 30.-ra virradó éjjel „fegyveres örök kísérete mellett” lefoglaltatta és elkoboztatta az újság és az ún. váci levél lenyomatainak valamennyi, a kiadóhivatalban fellelt példányát.³⁷ Támogatta, sőt szorgalmazta a lap ismételt, második perbefogását.³⁸ A kormánypárti sajtó pedig heves kampányt indított a *Magyar Ujság* és szerkesztője, Böszörményi László ellen.³⁹ Mindazonáltal a kabinet szükségesnek látta saját híveit is megnyugtanni. Wenckheim Béla báró (1811–1879) belügyminiszter szeptember 14-én körlevelet intézett a főispánokhoz (hiszen a turini remete a megyéket is megszólította), amelyben megmagyarázta, miért kell ilyen drasztikus eszközökhöz nyúlni: Kossuth a korona érdeke, az uralkodóház tekintélye és az ország szentesített törvényei, alkotmánya ellen izgat, vagyis törvényeink értelmében hazaárulást követ el; a békés kiegyenlítés előnye egyébként sem kockáztathatók.⁴⁰ Noha Böszörményi és munkatársai abban bíztak, hogy a törvények, a közvélemény és végső soron az esküdtzék szabadelvűsége, függetlensége együttesen megakadályozzák a sajtószabadság elnyomását⁴¹, a kormány nem engedte kudarcba fulladni a kirakatpert. Az ügy kapcsán számtalan izgalmas jogtörténeti kérdés vetődhet fel, ezúttal azonban célszerű és elegendő a politikai vonatkozásokra szorítkozni.

Böszörményi László sajtóperének erősen politikai indíttatása nyilvánvaló. Nem elsősorban sajtóügyről volt szó, hanem súlyos politikai kérdésről, a kiegyezés, a dualista rendszer legitimitációjáról, a Habsburg-házhoz való viszonyról, még

In: *Magyar Ujság*, 1867. aug. 28. 515. Újra közölte CIEGER, 2004. 213–221. Vö. TIDRENCZEL, 1986. 33., 53–54.; PACH Zsigmond Pál: A dualizmus rendszerének első éve Magyarországon. In: *Századok*, 1958. 42–43.; *Magyarország története, 4. 1849–1918.* Bp., 1972. 148.; SZABAD György: *Kossuth politikai pályája ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében.* Bp., 1977. 201.; SZABAD, 2002. 233.; DÁNYI, 1941. 23.

³⁶ *Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai.* 3. köt. Pest, 1868. 17. (a továbbiakban: Képviselőházi irományok)

³⁷ Sajtószabadság és éjféli szuronyok. In: *Magyar Ujság*, 1867. aug. 31. 527., szept. 3. 535. Vö. RÉVÉSZ, 1986. 185.; KOLOSSA, 1979. 816., TIDRENCZEL, 1986. 33.; *Magyarország története, 4. 1849–1918.* Bp., 1972.; GRATZ, 1934. 49–50.; BEKSICS Gusztáv: I. Ferenc József és kora. In: *A modern Magyarország, 1848–1896.* Szerk. SZILÁGYI Sándor. (A magyar nemzet története, 10.) Bp., 1898. 667.

³⁸ RÉVÉSZ 1986. 185–186. A perről és kimeneteléről lásd még: SZEKFÜ, 1952. 368–369., KOLOSSA, 1979. 816.

³⁹ Pest, szeptember 7. In: *Magyar Ujság*, 1867. szept. 8. 555.; Vö. RÉVÉSZ, 1986. 227–228., DÁNYI, 1941. 25.

⁴⁰ RÉVÉSZ 1986. 185–186. Vö. DEZSÉNYI, 1961. 354.

⁴¹ RÉVÉSZ 1986. 186., 190.

közelebről a sajtótörvény, a sajtójog politikai értelmezéséről. Az igazi célpont Kossuth Lajos és a függetlenségi gondolat volt, az áldozat pedig a szélsőbal legnépszerűbb vezetője. A liberális kormányférfiak számára komoly dilemmát jelenthetett a Böszörményi-ügy kezelése. Felülkerekedett azonban a közvetlen politikai érdek, mindenáron példát akartak statuálni. Tehát hazai körülmények között ismét érvényesült a modern kor egyik történelmi paradoxona: a hatalomra törő politikai erők zászlajukra írták a sajtószabadság követelését, ám a hatalom megszerzése után az érdekek parancsára, az erőviszonyok mindenkori függvényében ilyen vagy olyan módon igyekeznek azt korlátozni.⁴²

A képviselőházi vita

Eltelt egy hónap, és már-már azt lehetett hinni, hogy elalszik a dolog, amikor szeptember 30-án a kormány ülésén a miniszterelnök felvilágosítást kért az igazságügyminisztertől a Böszörményi László és Madarász József ellen megindítandó sajtóperekéről. (Lehet, hogy véletlen, lehet, hogy nem, a képviselőház a nyári szünet leteltével éppen ezen a napon ült össze.) A tájékoztatás után a miniszterek elhatározták: mivel mindketten képviselői mentességgel bírnak, a jogi lépések megtétele előtt, ám a többségi vélemény kipuhatolását követően az országgyűléstől engedélyt kell kérni az eljárás lefolytatására. A legfőbb akadály elhárítására elvi állásfoglalást is hoztak, mely szerint az országgyűlés tagjainak mentessége abban az esetben, ha ők egyszerismind valamely hírlap szerkesztésével vagy kiadásával foglalkoznak, nem terjed ki erre a tevékenységre, azaz a sajtóvétségekre sem; de a felfüggesztésre csakis a parlament rendes ülészaka alatt tehető indítvány.⁴³

Ráth Károly közvádoló, a királyi ügyek igazgatója bő két hét múlva, október 15-én fordult a képviselőház elnökéhez. Beadványában leírta, hogy a *Magyar Ujságban* olvasható ún. váci levél a sajtótörvény 6. §-ába ütközik, ennél fogva sajtóvétség; elsősorban az inkompatibilitásról szóló mondatot marasztalta el, amit szó szerint idézett. Úgy vélte, e helyen Kossuth Lajos a *pragmatica sanctio* által megállapított birodalmi közösség ellen izgatott. Arra hivatkozott, nem volt kinyomozható, hogy a cikk a szerző tudtával jelent-e meg, azaz felvetődik a visszaélés gyanúja. Más szóval: becsületében is megpróbálta kikezdeni a gyanúsítottat. Ettől a felvetéstől kezdve már logikusnak látszik az okfejtése: a külföldön tartózkodó szerző nem érhető el, így a sajtótörvény 33. §-a értelmében a 30. § által megkövetelt nyilatkozatban kijelölt személyeket lehet és kell felelősségre vonni. Mivel a felelős szerkesztő, Böszörményi

⁴² A francia forradalom tanulságaként fogalmazta meg, és 19–20. századi példákkal is bizonyítja FEKETE Sándor: *Sajtó és szabadság. Fejezetek a forradalmak történetéből*. Bp., 1986. 38. és 25–27., 131.

⁴³ MOL Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867. szeptember 30. (www.digitarchiv.hu). Vö. RÉVÉSZ, 1977. 54., RÉVÉSZ, 1986. 63., SEBESTYÉN, 2007. 88. – A képviselőház első őszi üléséről: Képviselőházi napló, 5. köt. 3.

László országgyűlési képviselő, ezért a képviselőház február 4-i határozata szerint a ház előzetes engedelmé nélkül nem helyezhető vád alá. Tulajdonképpen ezt a jóváhagyást kérelmezte.⁴⁴ A vádiratban ennél kategorikusabban fogalmazott: a szerkesztő „öntudatosan és szabad akaratból” hozta nyilvánosságra a levelet; Kossuth a kiegyezés ellen lázított, a nemzetet tettelességre és erőszakosságra biztatta, vagyis több helyen túllépett azokon a korlátokon, amelyeken belül a szabad sajtó büntetlenül mozoghat.⁴⁵ Ilyen felfogásban a sajtótörvény említett hatodik paragrafusa valóban alkalmazható a kifogásolt tézisre és szövegkörnyezetére, hiszen első két mondata így hangzik: „Ki a magyar szent korona alá helyezett terület tökéletes álladalmi egységének, ki a sanctio pragmaticánál fogva megállapított, s az uralkodóház közösségében létező birodalmi kapcsolatnak tetteleges felbontására izgat; ki az alkotmány erőszakos megváltoztatására s a törvényes felsőség elleni engedetlenségre lázít. . .” bűnös. A büntetési tételek elég magasak: négy év fogság és kétezer forintig terjedő pénzbírság.⁴⁶

Az elnök, Szentiványi Károly (1802–1877) október 18-án olvastatta fel a beadványt. Nincs kizárva, hogy a kormány sürgetésére. A minisztertanács ugyanis aznap ülést tartott, és kifejezte azt az óhaját, hogy a pert mielőbb fejezzék be, mert „mind a monarchicus érzület, mind pedig a kormány állásának megszilárdítására a lehető legkedvezőbb befolyás levén várható attól, ha a fentemlített antidynasticus sajtónyilatkozat az esküdtszék kárhozható ítéletét vonná magára.”⁴⁷ A képviselőket nyilván nem lepte meg a kérés, de miután hasonló kérdéssel addig még nem foglalkoztak, két szervesen összefüggő probléma megoldása várt rájuk. Előbb a mentelmi jog még bizonytalan értelmezésében kellett valamiféle álláspontot kialakítaniuk, és közben a szóban forgó vétség minősítése is elkerülhetetlenül a vita tárgyává vált. Ezért egyhangúlag elfogadták a kormánypárti Somssich Pál (1811–1888) indítványát: mivel „az első eset, melynek eljárása jövőre, ha nem is zsinórmértékül, minden esetre oly praecedensül szolgálhat, melyből következtést lehet levonni”, emeljék ki a tárgyat a szokásos ügyrendből, és válasszanak tizenegy, a jog terén elméletileg és gyakorlatilag is jártás egyénből álló bizottságot, ez vizsgálja meg és véleményezze a kérelmet.⁴⁸

⁴⁴ *Képviselőház irományok*, 3. köt. 17–18.; Ráth Károly beadványa az országgyűlés elnökéhez, 1867. okt. 15. In: *Magyar Ujság*, 1867. okt. 19. 702. Vö. TIDRENCZEL, 1986. 33., részleteket közöl: uo. 54–55.

⁴⁵ Ismerteti, néhol idézi RÉVÉSZ, 1986. 191.

⁴⁶ *Magyar törvénytár, 1836–1868*. 238. – A pragmatica sanctio a magyar rendi országgyűlés által elfogadott 1723. évi I–III. törvénycikkek összefoglaló neve, amely 1918-ig meghatározta a Magyar Királyság és a Habsburg-ház közjogi viszonyát; az 1867. évi XII. tc. is ezt tette a kiegyezés egyik pillérévé. Vö. *Magyar történelmi fogalomtár*, 2. köt. Szerk. BÁN Péter. Bp., 1989. 118–119.

⁴⁷ MOL Minisztertanácsai jegyzőkönyvek, 1867. október 18. (www.digitarchiv.hu). Vö. RÉVÉSZ, 1986. 186. p.

⁴⁸ Képviselőházi napló, 5. köt. 33. Somssich utalt ugyan az 1867:XII. tc. már említett 47. §-ára, de úgy vélte, nem biztos, hogy a jelen és más hasonló esetekben ez alkalmazható-e. Az indítvány

A közzétett megkeresésének kinyomtatására három napot adtak, így október 21-én ismét a képviselőház elő került az ügy. Ezúttal élénk eszmecsere bontakozott ki. Megint Somssich Pál volt az első hozzászóló, aki egy elvi – esetleg a kormányférfiakkal egyeztetett – megállapítással adta meg az alaphangot: a törvényhozó testület tagjait alkotmányos védelem illeti meg, de ez nem lehet korlátlan.⁴⁹ A régi konzervatív, Zsedényi Ede (1804–1879) a javasolt bizottság mellett érvelt, „mely véleményt adjon a felől, hogy mit parancsol egy részről a képviselő sérthetlensége, más részről az igazság részrehajlatlan kiszolgáltatása.” Rögtön hozzátette, jócskán rálicitálva az eredeti szándéokra: tisztáznia kellene azt is, hogy „a Kossuth-levelé idézett szavai kimerítik-e az izgatás tartalmát, és mint magánpolgár vádolható-e Böszörményi László?”⁵⁰ A továbbiakban számos jogi kérdéstről, köztük a külön bizottság szükségességéről beszéltek; volt, aki helyeselte, volt, aki helytelenítette a kiküldését, még az ellenzéki balközép párt képviselőinek véleménye is megoszlott. A szélsőbal prominensei egybehangzóan elleneztek azt, szemmel láthatóan el akarták húzni az érdemi tárgyalást, hátha időt nyernek.⁵¹ A vita akkor dőlt el, amikor Horvát Boldizsár „igazságügyér” (igazságügy-miniszter) kért szót. Hosszabb megnyilatkozásában a kormány és saját nézeteit fejtette ki. Szerinte az országgyűlési tagok immunitásával kapcsolatban precedenst kell teremteni. A delegáció tagjairól szóló törvény alkalmazható ugyan, de kívánatos volna egy másik törvény is. Vezérelyként máris leszögezhető – mondta (és lényegében megismételte Somssich Pál alaptézisét) –, hogy a védelem nem terjedhet ki az országgyűlési tagok bármely vétségére. A kormány szorgalmazza a külön bizottság létrehozását, s attól három kérdésre vár választ, és ha mindhárom igen, a sajtóperre az engedélyt meg kell adni. A három kérdés: a cselekmény alkotmányos törvénybe ütközik-e?, a tilos cselekmény valóban megtörtént-e?, és ha igen, valóban a vádlott követte-e el? Minekutána egyik-másik képviselőtársa kétségbe vonta az esküdszék jogosultságát, megjegyezte még, hogy éppen az országgyűlés hatalmazta fel a minisztériumot a sajtóesküdszékek alakítására, és azt is hozzá fűzte (szintén több felvetésre reagálva), hogy törvényes módon bízták meg a királyi ügyek igazgatóját a közzételt teendővel.⁵² Végül is a ház többsége az eredeti indítvány szövegét fogadta el.⁵³

Másnap, október 22-én szavaztak a választmány tagjairól⁵⁴, majd október 23-án ismertették az eredményt. Bónis Sámuel (1810–1879) érintettsége folytán

szövege: Képviselőházi irományok, 3. köt. 19.

⁴⁹ Képviselőház napló, 5. köt. 36.

⁵⁰ Uo. 37–38. (az idézet: 37.)

⁵¹ A további hozzászólások: uo. 36–44.

⁵² Uo. 39–40.

⁵³ Uo. 46. – A határozatról: Képviselőházi jegyzőkönyv, 2. köt. 25.

⁵⁴ Képviselőházi napló, 5. köt. 47–48.

(hiszen ő is szabolcsi képviselő volt) felmentését kérte, így a bizottság tíz taggal jött létre.⁵⁵

A válaszmány meglepően gyorsan dolgozott: „Véleményes jelentése” már október 25-én elkészült, Perczel Mór (1811–1899), a tízes bizottság elnöke aznap írta alá.⁵⁶ A határozat egyrészt állást foglalt a mentelmi jog kérdésében, másrészt konkrétan a Böszörményi-ügyben. Az országgyűlési tag sérthetlenségét két irányban látták: azért, amit a parlament tagjaként mond vagy tesz, csak a megfelelő testület (ház) vonhatja felelősségre; más esetekben is csak a ház engedelmével vonható közkereset alá, állítható bíró elé (kivéve a tettenérést). Egyik sem annyira az egyéni mentesség előjoga, inkább a törvényhozó testület politikai szabadságának és függetlenségének feltétele és következménye, valamint az egyes tagok anyagi nyomás és erkölcsi zaklatás elleni védelmének eszköze. „Ebből következik, hogy a mentelmi jog nem terjedhet addig, hogy az országgyűlés egyes tagjai fölötté álljanak a törvénynek, s olyan tetteikért se vonathassanak feleletre, melyeket nem mint országgyűlési tagok követtek el”, hiszen ez indokolatlan kiváltság volna. Ugyanakkor a ház nem dönthet az állítólagos vád valósága felől, mert akkor átvinné a bíróság szerepét, vagy erkölcsi nyomást gyakorolna rá. Idáig a gondolatmenet ésszerű, világos, az európai polgári joggyakorlathoz igazodik – mind a tízen egyetértettek vele. A második rész már bizonytalanabb, bár a többség jóváhagyta. Eszerint a *Magyar Ujságban* közölt cikk (Kossuth ún. váci levele) az 1848. évi XVIII. tc. értelmében vétség, a lap felelős szerkesztője felelettel tartozik. A szerkesztő nem képviselőként cselekedett, ezért esküdtszéki eljárás alá vonható, vagyis „nem lát a bizottság olyan jelenséget, mely a ház egyik tagja, mint olyan ellenében, pusztán üldözésre és merő zaklatásra mutatna.” Épp ellenkezőleg, a törekvés célja érvényt szerezni a törvénynek. Ilyenformán a bizottság javasolta a képviselőháznak, hogy engedélyezze Böszörményi László ellen a vizsgálat megindítását.⁵⁷

A jelentést október 30-án olvasták fel a képviselőház ülésén. Szentiványi Károly elnök tájékoztatta a jelenlévőket, hogy kapott egy levelet Kossuth Lajostól, aki – miután a lapok országgyűlési tudósításaiból értesült a történetekről – félreérthetetlenül tudatta, hogy a levelet ő küldte el közlésre a *Magyar Ujságnak*, tehát a lapnál „semminemű visszaélés nem követtetett el”.⁵⁸ Böszörményi László is átadott egy nyilatkozatot, mely szerint Kossuth Lajos tudtával nyomatta ki a levelét. Nagyon öntudatosan kikérte magának a becsületét sértő gyanúsítást, mármint azt, hogy a volt kormányzó engedelme nélkül, „tilos úton” jutott volna a szöveghez;

⁵⁵ Uo. 48–49., *Képviselőházi jegyzőkönyv*, 2. köt. 27–28. – A továbbiakban úgy is nevezték: „tíztagú bizottság”.

⁵⁶ *Képviselőházi irományok*, 3. köt. 21–23. Részleteket közöl: TIDRENCZEL, 1986. 56–57.

⁵⁷ Az idézetek: *Képviselőházi irományok*, 3. köt. 22., 22–23.

⁵⁸ *Képviselőházi napló*, 5. köt. 52., a dokumentum: *Képviselőházi irományok*, 3. köt. 23–24. (az idézet: 23.). Újra közölve: KOSSUTH Lajos *iratai*, 8. köt. Bp., 1900. 138–139.; részletek: TIDRENCZEL, 1986. 55–56.

vagyis ez a vád koholtnak bizonyul.⁵⁹ Mire Madarász József azt javasolta, hogy a két dokumentumot a bizottsági jelentéssel együtt nyomtassák ki.⁶⁰ Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter előbb ellenezte ezt, mondván: elég, ha átadják a bizottságnak. Majd az ellenzéki képviselők érveinek hatására hajlandó volt a kompromisszumra: nehogy a védelem korlátozásával vádolják, a kinyomtatás mellett szavazott. Az immár mellékletekkel kiegészített jelentés tárgyalásának napját is kitűzték, november elsejére⁶¹, de aztán több mint két hetet csúszott.

Közben többnapos szenvedélyes vita zajlott le a sajtóperrel is összefüggésbe hozható ún. hevesi ügyről. A konfliktus még június 26-án keletkezett, amikor Heves és Külső-Szolnok vármegye közgyűlése úgy határozott, hogy a kiegyezés tényét tudomásul veszik ugyan, de annak irányát és elveit nem teszik magukévá, a megye autonómiáját a minisztérium irányában fenntartják, így a felsőbb rendeleteket a tisztviselők csak a megye egyetértő határozata után hajthatják végre. A kormány július 1-jei leirata nyomán július 16-án a megye bizottmánya a kormánypárti többség szavazataival megsemmisítette saját határozatát.⁶² Amikor az ún. váci levél közzététele miatt a kormány elkoboztatta a *Magyar Ujság*ot és sajtópert indított Böszörményi László ellen, Eger városának képviselő-testülete szeptember 8-án bizalmi nyilatkozatot intézett Kossuth Lajoshoz.⁶³ (Hasonlóképpen tett Abony mezőváros is.) Szeptember 13–14-i ülésén a minisztertanács utasította a belügyminisztert, hogy szólítsa fel Heves, illetve Pest megyét a városi nyilatkozatok visszavonására. Wenckheim Béla báró szeptember 14-i leiratát⁶⁴ Pest vármegye végrehajtotta, Heves és Külső-Szolnok közgyűlése viszont október 1-jén megtagadta azt. A kormány királyi biztost küldött ki, aki október 14-én felfüggesztette a dacoló megye önkormányzatát.⁶⁵ Az intézkedés váltotta ki az imént említett parlamenti vitát, október 30. és november 6. között.⁶⁶ Végül is november 8-án megszüntették a megyében a rendkívüli állapotot, a királyi biztost visszahívták.⁶⁷

Bára hosszan elnyúló politikai-közjogi szócstatábanközvetlenül nem érintették a függőben lévő Böszörményi-pert, a vita nyomott hangulata még akkor is érződött

⁵⁹ *Képviselőházi napló*, 5. köt. 53.; *Képviselőházi irományok*, 3. köt. 24–25. (az idézett szavak: 24.). Részletek: TIDRENCZEL, 1986. 57.

⁶⁰ *Képviselőházi napló*, 5. köt. 53.

⁶¹ Uo. 53–54. – Valami, még ismeretlen okból kifolyólag az október 30-i ülés jegyzőkönyve november 2-át említ: *Képviselőházi jegyzőkönyvek*, 2. köt. 30–31.

⁶² SEBESTYÉNSÁNDOR: A „hevesi ügy”, 1867–1869. In: *Századok*, 1973. 5–6. sz. 1175–1176.

⁶³ Eger városa képviseleti testületének bizalmi nyilatkozata Kossuth Lajoshoz. In: *Magyar Ujság*, 1867. szept. 10. 560.

⁶⁴ Pest-, (Heves-) Vármegye közönségéhez. In: *Magyar Ujság*, 1867. szept. 17. 584. A miniszter egyúttal körlevélben tudatta a vármegyékkel az intézkedések háttérét: PACH, 1958. 43.

⁶⁵ SEBESTYÉN 1973. 1177–1178.

⁶⁶ *Képviselőház napló*, 5. köt. 54–180. Ismerteti: SEBESTYÉN, 1973. 1180–1182. Az ügyről rövidebben ír: GRATZ, 1934. 49–50., KOLOSSA, 1979. 816–817.

⁶⁷ SEBESTYÉN 1973. 1182–1183. Minderről újabban: SEBESTYÉN, 2007. 88–100.

a képviselőház munkájában, amikor a tízes bizottság jelentése napirendre került. Ráadásul a vád újabb motívumokkal bővült. November 7-én a képviselőházban ismertették Ráth Károly közvádoló két friss keletű folyamodványát, amelyekben a *Magyar Ujság* október 17-i, illetve november 3-i számában megjelent névtelen vezércikkek miatt újabb két sajtóper indításához kért hozzájárulást. Az utóbbi közlemény irányát, több tételét „a közbéke és csend erőszakos megzavarására irányzott lázítás”-nak, a minisztérium rágalalmazásának minősítette.⁶⁸ A buzgó ügyész november 5-én módosította az eredeti vádat. Miután kiderült, hogy Kossuth nyilatkozata után a felelős szerkesztő az először feltüntetett vétségben (mi szerint a cikk a szerző tudta nélkül jelent meg) nem marasztalható el, most újabb indítékot talált ki: a cikkíró külföldön él, ezért nem vonható felelősségre, ezért a szerkesztő ellen kell lefolytatni az eljárást.⁶⁹ A szélsőbal azonnal reflektált, és sürgetésükre a tízes bizottságot arra kötelezték, hogy a három új dokumentum kézhezvételét követően tárgyalják újra a dolgot. A jelentés megvitatását pedig elhalasztották.⁷⁰

November 13-án felolvasták ugyan a tízes bizottság november 11-én kelt pótjelentését és Böszörményi László e tárgyban beadott, a közvádoló állításait elutasító nyilatkozatát⁷¹, de rövid vita után úgy határoztak, hogy mindent kinyomtatnak és másnap szétosztják, majd november 18-án napirendre tűzik a témát.⁷² Néhány észrevételtől eltekintve átsiklottak Miletics Szvetozár (Svetozar Miletic, 1826–1901) szerb képviselő kissé előrefutó indítványa fölött is. Szerinte a szóban forgó vád hamis, mert Kossuth inkriminált szavai nem sértik a sajtótörvényt, a szerző nem izgat, csak véleményt nyilvánít. A sajtószabadság illuzorikus volna, ha a törvényszék vélemények felett is ítélné, ezért büntett hiányában ne engedélyezzék képviselőtársuk perbefogását.⁷³ Pro és kontra elhangzott egy-két érv, Horvát Boldizsár „parlamentari taktika”-ként emlegette, aztán a többség leszavazta a kinyomtatást, pontosabban azt ajánlották, hogy a vitaülésen Miletics ismét adja elő a mondanivalóját.⁷⁴

Kétszeri halasztás után november 18-án valóban lefolytatták a tízes bizottság jelentésének vitáját, és döntöttek is mindkét kérdésben. Meglehetősen sok képviselő

⁶⁸ *Képviselőházi napló*, 5. köt. 181., *Képviselőházi irományok*, 3. köt. 25–26. Említi TIDRENCZEL, 1986. 40. – A két kifogásolt cikk: Pest, október 16. In: *Magyar Ujság*, 1867. okt. 17. 693.; Pest, november 2. In: *Magyar Ujság*, 1867. nov. 3. 26. Az elsőben a lap éles támadást intézett a kormány ellen, amiért a biztosíték (kaució) befizetésének elmulasztása miatt eljárást indítottak a *Március 15.* c. újság szerkesztője, Szini Károly (1829–1896) ellen.

⁶⁹ *Képviselőházi irományok*, 3. köt. 37.

⁷⁰ *Képviselőházi napló*, 5. köt. 181–183.

⁷¹ *Képviselőházi irományok*, 3. köt. 28–30., illetve 30–31. Böszörményi nyilatkozatából részleteket közöl: TIDRENCZEL, 1986. 58.

⁷² *Képviselőházi napló*, 5. köt. 213., *Képviselőházi jegyzőkönyv*, 3. köt. 66.

⁷³ *Képviselőházi napló*, 5. köt. 214.

⁷⁴ Uo. 214–217., *Képviselőházi jegyzőkönyv*, 3. köt. 66.

távol maradt, a 403 közül 122, köztük Andrassy Gyula gróf miniszterelnök is.⁷⁵ Az első résszel, az elvi indoklással, vagyis a képviselői immunitás, a mentelmi jog kapcsán kifejtett bizottsági állásfoglalással – amely egyébként az angol minta alapján és a delegációkról rendelkező törvény már idézett passzusa alapján született – mindenki egyetértett; ezt az ellenzéki honatyák is hangsúlyozták, sőt sürgették, hogy mielőbb hozzanak e tárgyban önálló törvényt. Precedens értékű ügyről lévén szó, jónak látták volna, amint azt az első felszólaló, Nyáry Pál (1805–1871) megfogalmazta, hogy a véleménynek ezeket a bekezdéseit addig is deklarálják országgyűlési határozat formájában, így fejezzék ki és biztosítsák a törvényhozó testület jogait. Mégpedig az alábbiakat: amit az országgyűlés tagja a házban vagy e minőségében azon kívül mond vagy tesz, azért csak az illetékes ház vonhatja felelősségre; ha nem országgyűlési tagként tesz vagy mond valamit, akkor is csak a ház engedelmével állítható bíró elé, illetve vonható közkereset alá, kivéve a tettenérés esetét.⁷⁶

Mint ahogy az előre várható volt, a jelentésnek a Böszörményi-perre vonatkozó pontjait a balközép párt és a szélsőbal képviselői jókora nemtetszéssel fogadták, megpróbálták azokat megváltoztatni – a siker halvány reménye nélkül. Nyáry Pál a bizottsági kérdésfelvetést még helyeselte: a vád állítólagos tárgya a sajtótörvény szerint esküdszéki eljárást von-e maga után?; Böszörményi László és az állítólagos sajtóvétség összefüggésbe hozható-e? Az igenlő válaszokat viszont nem fogadhatta el, mert szerinte a királyi ügyek igazgatója is, a választmány is félreértelmezte az egyébként is roppant szigorú sajtótörvény 13. és 33. §-ait, amelyek feltételelesen és egymás után mondják ki a felelősséget, a közzévaló pedig együttesen, feltétlenül, miáltal éppen ő sérti meg a törvényt, sőt a lényegét, a gondolatszabadságot semmisítené meg. Nagyon okosan nem a kormányt ostorozta (meg sem említette), hanem az agilis ügyészt. Különösen Kossuth Lajos nyilatkozata után nem áll meg az a kiinduló feltevése, hogy a váci levél a szerző akarata ellenére jelent meg; ráadásul – füzte hozzá – a törvény lehetővé teszi a külföldön tartózkodók perbe idézését is, de erre még csak kísérlet sem történt, ugyanakkor ürügyet keres a vád fenntartására. A közzévaló eljárását zaklatásnak, sőt a képviselőház méltóságát sértő álokoskodásnak nevezte, és megismételte: ha a többség teljesíti a kérést, a sajtótörvényen maga üt rést.⁷⁷ Horváth Lajos (1824–1911) Deák-párti képviselő a tízes bizottság titkáráként magyarázattal kívánt szolgálni. Jogilag korrekt, ám politikailag erőtlen válaszában arra hivatkozott, hogy a képviselőház sosem foglal

⁷⁵ *Képviselőházi napló*, 5. köt. 232.

⁷⁶ Uo. 218. Részleteket közöl: TIDRENCZEL, 1986. 58–59.

⁷⁷ *Képviselőházi napló*, 5. köt. 219.; ír róla és részleteket közöl: TIDRENCZEL, 1986. 34., 39. és 58–59. – Az 1848. évi XVIII. tc. 13. §-a a következőket tartalmazza: „Sajtóvétségért büntetettik a szerző; ha ez nem tudatnék, a kiadó; ha ez sem tudatnék, a nyomda vagy metszde tulajdonosa.” *Magyar törvénytár, 1836–1868*. 239. Vagyis a jogalkotók a fokozatos vagy lépcsőzetes felelősség elvét érvényesítették.

állást a vád megítélésében, ezért sok esetben meg kell adni az engedélyt a panasz kivizsgálására, hiszen így óvják a bírói függetlenséget, illetve nem védik a törvényes eljárás szigorjától a képviselőket csak azért, mert képviselők. Volt egy formális argumentuma az előterjesztését egészét illetően is: ha a leírt elveket pártolják, a konkrét gyakorlati alkalmazásukat szintén pártolni kell.⁷⁸

A szélsőbal álláspontját legrészletesebben Halász Boldizsár (1806–1888) ismertette hosszú beszédében, és ő már nem kímélte a kormányt. Ő is elfogadta az immunitásra vonatkozó téziseket; „elfogadom azért is, mert az angol parlamentnek azon alapelvét, miszerint a képviselőt azért nem engedi minden előforduló esetben perbe fogatni és zaklatni, mert annak saját kötelessége teljesítésében elébe gátokat tétetni nem enged”. A másik alaptétele, hogy a sajtószabadság az alkotmányosság egyik védbástyája; és itt is az angolokra hivatkozott. Nálunk azonban „a kormány nem veszi jó néven, ha ellene írnak, azt mutatja Böszörményi példája” is: ha a közvádoló kikopik az egyik érvből, keres másikat, és ez bizony üldözés. Felhívta a figyelmet egy súlyos közjogi veszélyre, „a törvényhozó és a végrehajtó hatalomnak összekeverésére”; jelen esetben ugyanis a minisztérium a tavasszal kapott felhatalmazás birtokában törvényalkotási és törvénytárgyalási jogot vindikál magának. Holott – és itt utalt Nyáry Pál szavaira – a sajtótörvény eleve drákói büntetéseket szab ki, felesleges azokat újraértelmezve tovább szigorítani, a kormány hatalmát öregbíteni, az egyéni szabadságot korlátozni. Mindezek alapján, tehát a bizottsági vélemény belső logikájából következően is vitatta a jelentés konkrét gyakorlati következtetéseit. Úgy vélte, a megközelítés eleve téves: Kossuth Lajos ú. váci levele ugyanis „egy megválasztott képviselő választóihoz intézett” nyilatkozata volt, tehát mint országgyűlési tag járt el, ennél fogva kizárólag a képviselőháznak felelős ezért, és a közlést vállaló lap szerkesztője sem fogható perbe. Az sem áll – folytatta –, hogy Kossuth nem idézhető meg, mert külföldön tartózkodik, hiszen éppen a minisztérium első, május 17-i sajtóügyi rendeletének huszadik szakasza szerint ilyenkor a vádlottat hírlapi közlemények útján kell megidézni, de erre ez idáig nem került sor. Felfogása szerint Kossuth a vádolt mondattal egyáltalán nem izgat, sőt, a következő mondattal jó tanácsot ad: az udvar győzze meg a nemzetet tetteikkel az állítás helytelen voltáról, állítsa vissza az 1848-as alkotmányt. Sérelemnek nevezte a perbefogó bíróságok újbóli felállításának elmellőzését, a sajtóesküdtszékek számának erőteljes korlátozását, a vizsgáló bírók és a közvádoló kinevezését, az utóbbi túlméretezett hatáskörének az egész országra való kiterjesztését. Elővezetett egy határozati indítványt is, mintegy ellensúlyozandó a miniszteri rendeletet és a bizottsági jelentést; ennek lényege, hogy ezután az öt esküdtszéki helyen a közvádólót az ottani hatóság válassza; illetve mind az öt helyen működjenek perbefogatói bíróságok (szintén választás útján).⁷⁹

⁷⁸ Uo. 220–221.

⁷⁹ Uo. 221–225. (az idézetek: 221., 221., 222., 223.) A felszólalás teljes szövegét közölte:

Várady Gábor (1820–1906) balközép párti képviselő örült, hogy az elvi kérdésekben a pártok álláspontja között nincs különbség. Nem értett viszont egyet Böszörményi László kiadatásával, mivel a helyes elveket a választmány helytelenül alkalmazta. Böszörményi Lászlóra erkölcsi és anyagi nyomás nehezedik, ezért éppen hogy meg kellene védeni a mentelmi jogát. Új szempontot nem hozott fel, csak megerősítette az előtte szólók adatait.⁸⁰ A Deák-párti Zichy Antal (1823–1898) elfogadta a tízes bizottság véleményét, és úgy gondolta, hogy némelyek már megelégedtek az esküdtzéki tárgyalást. Szerinte, ha a képviselő ellen a legkisebb gyanú felmerül, neki kellene kérni a kiadását, de ez kevés, a képviselőháznak kell döntenie, hogy az illető lemondhat-e a mentelmi jogáról.⁸¹ A szélsőbalról Madarász József is szólásra jelentkezett, bár a kormánypárti többség bekiabálásokkal akarta eltéríteni szándékától. Valójában nem mondott semmi olyat, amit addig már nem hallottak volna.⁸² A megfontolt Bónis Sámuel, a balközép párt szabolcsi képviselője indítványozta, hogy a bizottsági jelentés két részét válasszák külön, és úgy szavazzanak. Mellé állt három párttársa, Ghyczy Kálmán (1808–1888), Ivánka Imre (1818–1896) és Várady Gábor⁸³, a kormánypárti Szász Károly (1829–1905) viszont ellenezte, mondván: csak egy kérdés van, a helybenhagyott elvek csupán kiindulópontul szolgálnak a konkrét javaslatához, tehát egy szavazás legyen.⁸⁴ Vadnay Lajos (1805–1888) még határozottabb volt: vagy egyben elfogadják az egészet, vagy nem, tehát külön ne szavazzanak.⁸⁵ Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter, aki az érdemi vitába valószínűleg tudatosan nem folyt bele, felismerte, hogy itt nem pusztán ügyrendi kérdésről van szó, ezért mégiscsak szót kért: a tízes bizottságtól nem az immunitásról kértek állásfoglalást, amit erről felhoztak, az csak egyszerű indoklása a konkrét esetről formált véleménynek, tehát a megosztásnak nincs értelme.⁸⁶ (A miniszter elfelejtette vagy elhallgatta, hogy Somssich Pál indítványa annak idején éppen a mentelmi jog értelmezését tartotta volna a legfontosabbnak.) Szentiványi Károly képviselőházi elnök igen korrekt módon úgy oldotta fel a dilemmát, hogy előbb nyíltan megszavaztatta, mit tegyenek, és a többség elvetette a két részre bontást. Azután huszonegy képviselő kérésére név szerinti szavazást rendelt el, és a jelenlévő 281 képviselőből 183 igennel, 91 nemmel voksolt, hat nem szavazott (miként az elnök sem), így a többség elfogadta

Országgyűlés. In: *Magyar Ujság*, 1867. nov. 20. 815–817.

⁸⁰ Uo. 225–227.

⁸¹ Uo. 227–228.

⁸² Uo. 228–229. – A közbeszólások nélkül közli: Országgyűlés. In: *Magyar Ujság*, 1867. nov. 19. 811–813.

⁸³ Uo. 229–230.

⁸⁴ Uo. 230.

⁸⁵ Uo. 231.

⁸⁶ Uo. 231.

a bizottsági véleményt.⁸⁷ Vagyis hozzájárultak képviselőtársuk kiadatásához, ellene a sajtóper megindításához.

***

Mint látni fogjuk, Eötvös József báró vallás- és közoktatásügyi miniszter, aki a képviselőházi napló tanúsága szerint végighallgatta a hosszadalmas vitát, minden bizonnyal ez alkalommal kívánta elmondani azt a beszédét, amelynek fogalmazványai fennmaradtak, és amelyeket később közlünk. Ezért a Böszörményi-per további fejleményeit elegendő vázlatosan, a főbb állomások és a fontosabb részletek kiemelésével ismertetni.

A folytatást könnyű volt megjósolni, kikövetkeztetni. A minisztertanács már szeptember 30-án elhatározta, hogy a képviselőház engedélyének megszerzése után a királyi ügyek igazgatóját és az esküdtbírószágot siettetni, egyszersmind a nyilvános tárgyalást közvetlenül megelőzően a közönséget hírlapi cikkek által, az ítélt esküdteket magánúton is kimerítően tájékoztatja.⁸⁸ Az ellenzék is beletörődött a megváltoztathatatlanba, Böszörményi László pedig igaza tudatában még november 13-án lemondott mentelmi jogáról.⁸⁹ Mint szó esett róla, a közvádoló október végén, november elején újabb vizsgálatok indításához kérte a képviselőház engedelmét. A tízes bizottság november 30-án a jelzett cikkekben a magyar kormány elleni rágalmat látott, ezért ragaszkodott korábbi véleményéhez.⁹⁰ A december 20-án felolvasott és beiktatott jelentést⁹¹ azonban a képviselők egyelőre nem tárgyalták. Böszörményi László ügyvédi felkészültsége birtokában megpróbált tiltakozni és védekezni, de hiába. A pesti kerületi sajtóbírószágot elnöke 1868. február 27-re kitzúzte az esküdtszéki tárgyalást.⁹² A tárgyaláson a vádlott betegsége miatt nem jelent meg, ennek ellenére a pert lefolytatták; az orvosi igazolást nem vették figyelembe, a bírók részrehajlóan alkalmazták az eljárási szabályok egy részét. Az esküdtszék Böszörményi Lászlót mindkét vádpontban (királysértés és a közös ügyi törvény, a *pragmatica sanctio* erőszakos felbontására való izgatás) bűnösnek tartotta, és egy évi fogházra, továbbá kétezer forint pénzbírságra ítélte.⁹³

⁸⁷ Uo. 231. A döntést említi RÉVÉSZ, 1986. 186.

⁸⁸ MOL Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867. szeptember 30. (www.digitarchiv.hu)

⁸⁹ *Képviselőházi irományok*, 3. köt. 75., TIDRENCZEL, 1986. 35., részletek: uo. 58.

⁹⁰ *Képviselőházi irományok*, 3. köt. 74–75.

⁹¹ *Képviselőházi napló*, 5. köt. 254., *Képviselőházi jegyzőkönyv*, 2. köt. 127–128.

⁹² A *Magyar Ujság* érthető módon figyelemmel kísérte az eljárást és felelős szerkesztője tiltakozó akcióit; a végső szakaszról: 1868. febr. 16. 153–154., febr. 18. 157., febr. 19. 161–162., febr. 20. 165–166. – Böszörményi László hónapokkal később vált meg tisztségétől, 1868. június 22-től az emigrációból hazatért Simonyi Ernő (1821–1882) lett a lap felelős szerkesztője; *Előfizetési fölhívás...* In: *Magyar Ujság*, 1868. jún. 21. 573. – Miután Heckenast Gusztáv átadta a kiadói jogot, 1868. július 1-jétől a szélsőbal megbízásából az elítélt Böszörményi László a *Magyar Ujság* kiadó tulajdonosa; uo.

⁹³ Esküdtszéki tárgyalás. In: *Magyar Ujság*, 1868. febr. 28. 195. A lap másnap közölte Ráth Károly közvádoló vádiratának és vádbeszédének teljes szövegét: Esküdtszéki tárgyalás. Póttudósítás a f. h. 27-iki esküdtszéki tárgyaláshoz. In: *Magyar Ujság*, 1868. márc. 1. 204–206. A tárgyalásról

Lezajlott tehát a dualizmus korának első és sokáig utolsó precedens értékűnek szánt sajtópere, egy olyan per, amelyet kifejezetten a kormány sugallt és szorgalmazott. A kormány elégtételt nyert, itt és más sajtóperekben megmutatta erejét, meggyőződött a politikai vezetőréteg többségének támogatásáról, és ezután már nem igazán ösztönözte az igazságügyi szerveket az ellenzéki sajtó mozgásának büntetőjogi megfékezésére.⁹⁴ Böszörményi László sorsa azonban megpecsételődött. Nagybetegen vonult a börtönbe 1868. július 14-én, ahol állapota tovább súlyosbodott. Nem segíthettek sem orvosai, sem barátai, sem kollégái, sem a szabolcsiak. Töretlen erkölcsi tartását jelzi, hogy visszautasította a minisztertanács szánalomból felkínált kegyelmi ajánlatát. 1869. március 18-án ismét megválasztották ugyan a nagykallói választókerület képviselőjévé, de ezzel a lehetőséggel már nem tudott élni, mert pár nappal később, 1869. március 24-én meghalt.⁹⁵

Eötvös József tervezett hozzászólása

Akárcsak a kormány többi liberális tagja, Eötvös József szintén és még inkább komoly dilemma elé került a Böszörményi-ügyben. Eötvös fiatal kora óta gyakran nyilatkozott – élőszóban és írásban is – a sajtószabadság, közvetlenebbül az ellenzéki sajtó szükségességéről.⁹⁶ 1841-ben (huszonnyolc évesen), a *Kelet Népe és Pesti Hírlap* című vitairatában így töprengett, Széchenyi István (1791–1860) ellenében: „ha egyetlen egy vezércikk [...] okvetlen sírba dönti a magyart; ha maga az elhibázott intonatio meggyilkolja alkotmányunkat, valjon kívánhatunk-e még sajtószabadságot?” Ugyanott egy másik helyen: „ki a sajtószabadságot azon feltételhez köti, hogy azzal semmi, természetesen a törvény szigorúsága alá eső visszaélések ne történhessenek, az a szabad sajtó ellenének nyilatkozik.”⁹⁷ Mintegy erre rímel bő egy évtized elteltével híres államfilozófiai értekezésének

és visszasságairól: RÉVÉSZ, 1986. 191. A perről lásd még: TIDRENCZEL, 1986. 36., 60–61., GALAMBOS, 1995. 200–201. – A Böszörményi László ellen a lezárt per mellett folyamatban lévő és a közzvadászó által újonnan kezdeményezett további eljárásokat nem szakították félbe, a képviselőház is több ízben foglalkozott Ráth Károly újabb beadványaival és a tízes bizottság észrevételeivel: Képviselőház napló, 7. köt. 374–382., 8. köt. 139–140., 154–174., 10. köt. 96., 142–143.

⁹⁴ Vö. RÉVÉSZ, 1986. 190–192.

⁹⁵ Fogházba vonulásáról ő maga tájékoztatta olvasóit: BÖSZÖRMÉNYI László: A t. sz. közönséghez! In: *Magyar Ujság*, 1868. júl. 14. 649. A kiadó tulajdonos szerepkörét halála napjáig megtartotta. Közben, 1869. január 1-jén a lap élére a szerveződő 48-as Párt egy másik volt emigránst, Irányi Dánielt (1822–1892) állított felelős szerkesztőként; IRÁNYI Dániel: Pest, jan. 1. In: *Magyar Ujság*, 1869. jan. 1. 2013. – A kormány 1869. január 8-án elhatározott ajánlatáról: SEBESTYÉN, 2002. 648. – Böszörményi László életének utolsó szakaszáról: TIDRENCZEL, 1986. 29., 34–40., 61–68.

⁹⁶ BARTUSZ-DOBOSI László: Báró Eötvös József és a sajtó. In: *Polisz*, 107. [sz.] 2007. szeptember. 10., 12.

⁹⁷ EÖTVÖS József: *Kelet Népe és Pesti Hírlap*. Pest, 1841. (reprint: Bp., 1986.) 115. és 117.

kitétele: „semmi sincs a földön, amivel visszaélni ne lehessen.”⁹⁸ Ugyanitt őszinte hittel vallotta: „Senki sem lehet inkább meggyőződve a szabad sajtó üdvös eredményeiről, mint én.”⁹⁹ A lapoktól, a hasábjaikon zajló eszmecserektől várta (pontosabban azoktól is) a politikai és társadalmi kérdések egy részének megoldását, pontosabban a megoldás módozatainak kimunkálását, a nép erkölcsi, szellemi és anyagi emelkedését illetően. Szabadelvű nézetrendszerének egyik meghatározó eleme, hogy felfogása szerint a sajtó- és a véleménynyilvánítás szabadsága a polgári állam fontos kritériuma, az emberek, valamint a törvényhozó és végrehajtó hatalom közötti eltéphetetlen kapocs. Ugyanakkor – összhangban a korabeli európai liberális gondolkodás fő áramlatával – hangsúlyozta a szerkesztők és a publicisták felelősségét is, szükségesnek tartotta a sajtó mozgásának jogi szabályozását, törvénysértés esetén az utólagos felelősségre vonást.¹⁰⁰

Bár a kiegyezést követően a sajtóügyek az igazságügy-miniszter hatáskörébe tartoztak, Eötvös József – aki másodszor is elvállalta a kultusztárca vezetését – kormánytagként figyelemmel kísérte a Böszörményi-ügy fejleményeit. A Kasszandra-levélről 1867. május 28-án azt írta Falk Miksa (1828–1908) bécsi újságírónak: nem hiszi, hogy komolyabb hatása lesz.¹⁰¹ Június 11-én, három nappal a koronázás után is azzal nyugtatta partnerét és saját magát, hogy „Kossuth levele, amelynek legtágabb körben elterjesztését megengedtük [...], és a koronázás lefolyása azt bizonyítja, hogy biztos alapon állunk, s így megküzdhetünk a veszéllyel s nehézségekkel.”¹⁰² Júliusban és augusztusban hivatalosan, a minisztertanács ülésein is foglalkoznia kellett Böszörményi László és lapja radikális cikkeivel. Magatartását az is befolyásolhatta, hogy rendszerint ő helyettesítette Andrássy Gyula miniszterelnököt, a gróf távollétében az országgyűlésen is számos, a tárcája illetékességi körén kívül eső tárgyban (pl. 1867-ben a hevesi ügyben, az államadóssági törvény vitájában és a honvédkérdésben) megszólalt.¹⁰³ Formális megbízást valószínűleg nem kapott, de mindenki úgy tekintett rá, mint rangban második miniszterre.¹⁰⁴ Jellemző tény, hogy amikor a miniszterelnök nem volt ott a képviselőház ülésén, a naplóban – ahol név szerint felsorolták a kormánytagokat

⁹⁸ EÖTVÖS József: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra*. Bp., 1902. 2. köt. 30. (Az értekezés újabb kiadása némileg megváltozott címmel, és itt-ott módosított szöveggel jelent meg: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra*. Bp., 1981.; a szóban forgó idézet: „semmi nincs a földön, amivel visszaélni nem lehet”. 2. köt. 36.)

⁹⁹ Uo. 30. (Az 1981-es kiadásban: 2. köt. 35–36.)

¹⁰⁰ Uo. 3. köt. 26., 2. köt. 30. (Az 1981-es kiadásban: 2. köt. 376. és 36.) Vö. BARTUSZ-DOBOSI, 2007. 12.; RÉVÉSZ, 1977. 3., 47., 72.

¹⁰¹ EÖTVÖS József: *Levelek*. Bp., 1976. 490.

¹⁰² Uo. 491.

¹⁰³ FERENCZI Zoltán: *Báró Eötvös József*. Bp., 1903. 273.

¹⁰⁴ Uo. BÖDY Pál kifejezetten azt állítja, hogy Eötvös volt a miniszterelnök helyettese: *Eötvös József*. Bp., 2004. 117. SCHLETT István óvatosabban fogalmaz, „rangban másodikként” szerepelteti: *Eötvös József*. Bp., 1987. 248.

– mindig Eötvös neve állt az első helyen, illetve a kormányelnök jelenlétében a második helyen. A jegyzőkönyvek tanúsága két kivétellel mindazokon a kormányüléseken részt vett, amelyeken a *Magyar Ujsággal* szembeni fellépésről tárgyaltak. A két kivétel augusztus 6. és augusztus 26.; mint láttuk, az utóbbi napon döntöttek a szigorúbb, jogi szankciókról.

Nem lehetett könnyű helyzetben, amikor a leendő sajtóperrel kapcsolatos álláspontját ki kellett alakítania. Hiszen továbbra is a sajtószabadság híve volt, és változatlanul úgy gondolta, hogy sajtó útján is lehet bünt – lágyabb szóhasználat: vétket – elkövetni, márpedig a bűn megtorlást követel. A belső feszültséget nem is ez okozta, hanem a szóban forgó váci levél megítélése: vétek volt-e vagy sem. A dilemma mérséklését, feloldását nyilván nagyban segítette, hogy Eötvös a kiegyezés őszinte, elkötelezett támogatója volt. Létrejöttét elégedetten, tele tettvágygal vette tudomásul, abban reménykedett, hogy elérkezett az országépítés ideje, hazánk elindult az európai fejlett nemzetekhez való felzárkózás útján.¹⁰⁵ Úgy vélte, a dualista formáció óriási esély a magyarság számára: hosszú távon biztosíthatja a rendet, a nyugalmat, a belső önállóságot, védi a külső biztonságot a nagyhatalmak ellenében; olyan szilárd államjogi keret lehet, amelyben a feudális maradványok végleg felszámolhatók, a polgári modernizáció végrehajtható. Ezért szomorította el a szélsőbal akadékoskodása, és mindennek áráként ezért fogadta el a sajtó, közelebbről a kifejlődést akadályozó szélsőbali lap megrendszabályozásának kellemetlen aktusát is. Minisztertársának, Lónyay Menyhért grófnak (1822–1884) is azt magyarázta – 1867. augusztus 14-én –, hogy az osztrák-magyar kiegyezéshez szoros érdekünk fűződik, „vagy azt reméljük, hogy Magyarország más szövetségben, mely az ausztriai birodalom helyébe lép, állami integritását fenntarthatja? Ha ez utóbbit hisszük, mint – úgy látszik – a Magyar Ujság emberei...” tévedünk. Meggyőződése, hogy „a birodalom fönnállása egyszersmind saját fönnállásunknak feltétele...”¹⁰⁶

Eötvös kötelességtudóan, szorgalmasan látogatta a parlamenti üléseket. A Böszörményi-ügy tárgyalásakor – tehát október 18-án, 21-én, 30-án, november 13-án és a mindent eldöntő november 18-i tanácskozáson – szintén leült a számára kijelölt bársonyszékbe; csak egyszer, november 7-én hiányzott. Némán hallgatta végig a felszólalásokat, a kormány álláspontjának képviselétét rábízta a kérdésben valóban illetékes Horvát Boldizsárra. S amikor szavazni kellett, mindig a Deák-párti képviselőkkel tartott. Minden biztonnyal áttanulmányozta a kapcsolódó iratokat is. Érdeklődésének azonban az ismert megnyilvánulásaiban nincs nyoma: sem naplójában, sem fennmaradt leveleiben nem reflektált a képviselőházi hozzászólásokra és dokumentumokra. Kivéve az itt közlendő beszéd fogalmazványát.

¹⁰⁵ Vö. SCHLETT, 1987. 230–231.

¹⁰⁶ EÖTVÖS 1976. 502.

Jó ideig úgy gondolhatta, hogy a tárgy nem érinti az ő szakterületét, legfeljebb csak közvetve. Pár hét múlva mégis belső ösztönzést érzett arra, hogy saját véleményét hangosan, nyilvánosan is kifejtse. A fogalmazvány szövegéből elég pontosan kikövetkeztethető, hogy az 1867. november 18-án lezajlott, jóval korábban kitűzött vitába kívánt bekapcsolódni. Valószínű, hogy célzatosan, előre készült, könyvekből is tájékozódott, némelyiket esetleg magával vitte az ülésterembe. Kiderül azonban az is, hogy a töredék nagyobbik hányada közvetlen reflexió, ezeket a bekezdéseket a parlamenti szócsata menetében vetette papírra; elsősorban Halász Boldizsár fentebb behatóan ismertetett beszédéhez fűzött észrevételeket. Egyébként is szokása volt, hogy az őt, illetve tárcáját közvetlenül nem érintő vagy érdeklő témák tárgyalása közben gyakran levelet írt, jegyzetelt, vagy éppen naplójába jegyzett fel valamit, nem egyszer igen magvas gondolatokat.¹⁰⁷ Valahogy így történhetett november 18-án is. A papírfóliák a keze ügyében voltak, miként a tinta és a toll is, így semmi akadály sem volt az írásnak.

Eötvös igyekezett ugyan kiváló retorikai képességeit is megcsillogtatni, ám a kényszerítő gyorsaság nem engedte a mives kidolgozást. Ha teheti, beszéd közben nyilván élt volna sokszor megcsodált rögtönzéseivel is. A fogalmazvány igazi értékét a világos gondolatmenet és a szakmai érvek súlya adja. A szerző nemcsak vezető politikus, európai rangú állambölcselelő volt, hanem képzett jogász is. A reformkorban részt vett a büntetőjogi törvényjavaslat összeállításában¹⁰⁸, és pályája későbbi szakaszaiban is sűrűn foglalkozott különféle jogi problémákkal. Jelen esetben négy alapkérdést óhajtott taglalni, értelmezni: a sajtószabadság haszna és határai, a szerzői/szerkesztői felelősség és annak vállalása, az esküdtszék előnyei, a mentelmi jog nemzetközi összehasonlításban. Mellesleg kitért a közzététel szerepkör és a bírói függetlenség interpretációjára is. Tehát a beszédfogalmazvány tüzetes vizsgálata, mélyreható elemzése a jogtörténészek számára is érdekes és izgalmas feladat lehetne. Nagy kérdés, hogy miért nem hangzott el a felszólalás, és miért nem fejezte be az oráció szövegét, miért csak az egyik részét tisztáztatta le. S miért nem gondolt később sem a közzétételére. Biztos forrásadat híján csupán találgatni lehet: elröptült az idő, már nem voltak újabb jelentkezők, nem kellett le- és kikerekíteni a mondandót; szükség sem volt a kormányfőt helyettesítő miniszter kiállítására (Horvát Boldizsár sem igen aktivizálta magát)¹⁰⁹; a képviselőház többségi szavazása nyomán el is vesztette jelentőségét az okfejtés.

¹⁰⁷ Fiának, Eötvös Lorándnak (1848–1919) írta 1869. június 1-jén: „a házban töltött időm egy részét levélírással fordítom, s innen írom e sorokat is.” Uo. 590.

¹⁰⁸ FAYER László: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. 4. köt. Bp., 1902. 217–229.

¹⁰⁹ Mindössze néhány mondattal nyomatékosította a Deák-párti képviselőknek azt a véleményét, hogy a bizottsági jelentést egyben kell tárgyalni, tehát voltaképpen egy másodrendű momentumhoz szólt hozzá. Képviselőházi napló, 5. köt. 231.

A tervezett beszéd fogalmazványának szövegét a feltételezett sorrendben közöljük, betűhíven. Az akkori javításokat is feltüntetjük, mert ezek pontosan érzékeltetik a mondatok nyelvi, gondolati formálódását, a munka sietős voltát. A sorrend megállapításához a kézirat lapjainak eredeti számozása ad támpontot. Eötvös ezúttal is (mint ekkortájt általában) hosszában kettőbe hajtott fóliópapír ívet használt (így négy oldal keletkezett), az oldalak egyik (többnyire a bal) felére írta (íratta) a szöveget, a másikkra a javításokat (csak nagyon ritkán csúsztak át a sorok egyik vagy másik hasábra). Az első lapokon¹¹⁰ olvasható ceruzás kézírásnak címet is adott: *B. Perbefogása* (e szavak előtt áthúzza a *Vád* szó látható). Majd az egészet ekkor vagy később tintával letisztáztatta, és hátrább helyezte, elhagyva a címet.¹¹¹ A kicsiny iratcsomóban az utóbbit követi még egy eszme-futtatás, szintén cím nélkül és a miniszter kézírásával. Tartalma arra enged következtetni, hogy ezt szánhatta a szónoklat élére.

*

I.

[B. Perbefogása]¹¹²

Azon tényezők között melyek civilisationk kifejlődésére hatnak, s a századnak szellemét jellemét meghatározzák nincsen az időszaki sajtónál nincsen fontosabb mint az időszaki sajtó Ez az minnek az eszmék sebes közfutását, az esmereteknek gyors és általános elterjedését köszönjük, s mely valamint korunk gyors haladásának, vagy democraticus irányának mely ennek, részint okát részint következtetését képezi feltételét képezi. – Mint azon befolyás melyet az athenai nép városának kormányára gyakorolt a szonokok, ugy az állás melyet a democratia a jelen politikai viszonyokra gyakorol az időszaki sajtónak nélkül nem képzelhető működéséből magyaráztathatik meg, s mi jelen kifejlődésünkben üdvös és nagyszerű s mi abban a gondolkozóban aggodalmakat gerjeszt szoros öszvekötésben áll azon móddal vezethető vissza melyben a közvélemény hatalmas eszköze napjainkban kezeltetik. s ki fogja tagadni, hogy napjainkban nem hiányzanak Europa jelen állásában elég van mi az utóbbira is okot ad. –

Nézetünk szerint A jelennek árny és fény oldalait öszve hasonlítva, az előbbi felülmulja az utóbbit, s ha a nagy mozgalomnak valószínű következtéseire gondolunk több van mi reményre mint mi aggodalomra jogosít, s mennél nagyszerűbb tehát a kor melyben élünk, mentül nagyobb a befolyás melyet a jelennek határozatai a jövőre előre láthatólag gyakorolni fognak, annál fontosabb hogy az időszaki sajtó ép feladásának eleget tegyen. [a mondat felülről lefelé áthúzza]

¹¹⁰ OSZK Fol. Hung. 3058. 54–59. f.

¹¹¹ Uo. 74–78. f. – A sorszám mindegyik lapon Eötvös kézírása, és mindenütt az első oldal jobb felső sarkában áll.

¹¹² OSZK Fol. Hung. 80–81. f. – Itt nincs cím, viszont a szerző később letisztáztott kéziratának első lapjain ez szerepel, ezért azt tüntettük fel.

Szerencsének mondjuk e azt vagy bajnak, e kérdés megvitatását másokra bizzuk. Minden emberi állapotok töké természetöknél fogva tökéletlenek, s ki fogja tagadni megengedjük, hogy valamint a democratia mely a nemzetek öszves erejét tevékenységre hívja fel oly haladást melyre máskép századok kellene évek alatt viszi keresztül nem csak építésre de rontásra használja sokszor roppant hatalmát, ugy az időszaki sajtó befolyása nagy előnyei mellett hasonló némely veszélyekkel hátrányokkal jár. –

[oldalt, a második hasámban, felülről lefelé áthúzza:]

Mi elismerjük e veszélyeket, sőt megengedjük, hogy a kizáró befolyás melyre a napi sajtó napjainkban emelkedett, a jó mellett mit neki sok egyes hátrányokkal jár

Mint mind azon hibák 's bűnök melyek az okor democraticus államaiban elkövetettek a népszonokok sokak által kizárolag a népszonokok kártékony hatásának tulajdonítottak ugy nem hiyanzanak napjainkban olyanok, kik korunk minden tévedéseit kizárolag csak a sajtó [idáig a mondat felülről lefelé áthúzza] befolyásában keresik, - de hogy e befolyás létezik, s hogy az korunk democraticus irányának szükséges következése, s így ép oly kevés azért annak megszüntetése ép ugy nem áll hatalmunkban, mint azon democraticus irány megváltoztatása, melynek ez csak következése ezt okozá – ez minden kétségen kívül áll bizonyos, s így feladásunk nem lehet más az hogy az időszaki sajtó veszélyeiről álmélkodjunk, hanem mint hogy elfogadva a helyzetet melynek megváltoztatása hatalmunkban nem áll, azon eszközt melyet magasabb művelődésünk által a közvélemény s így egész haladásunk vezetésére nyertünk ezé irányosan egész kiterjedésében fel használjuk fel, s magában a sajtóban keressük ezen bajok ovszereit, a létező vagy csak fenyegető bajoknak ovszerét annál inkább miután a tapasztalás azt mutatja, hogy ezen hátrányok épen ott találhatok legkissebb mértékben hol az időszaki sajtó legmagasabban fejlődött ki értjük Angliát. [a „miután” kezdetű mondat felülről lefelé áthúzza] – hogy miután a tapasztalás azt mutatja hogy oly eszmék s irányok melyek az időszaki sajtó által kellőleg képviselve nincsenek napjainkban méltánylásra nem számolhatnak, törekvéseinket arra fordítsuk, hogy időszaki sajtunk, semmit mi nemzeti kifejlődésünkre fontos lehet ne hanyagoljon el, hogy minden törekvéseknek közege, hogy egészében a nemzet egész életének hív tükre legyen, s nekünk ugy látszik hogy az időszaki sajtó ezen feladásának hazánkban még nem felel meg. –

Oly időszakban midőn a nemzet legfontosabb érdekei kérdésben forognak az egyesek csak nem kizárolag ezekre fordítják figyelmeket, s természetes ha az időszaki sajtó szint azt teszi, s valoban senki a kizáró figyelmet melyet napi lapjaink a politikára fordítanak bámulni vagy rosszallani nem fogja, de éppen ugy nem tagadhatja senki hogy azon fontosságnál melyet nemzetgazdasági kérdések napjainkban bírnak, s tekintetbe véve a befolyást, melyet miután az ipar, a mezei gazdaszat, a kereskedés, közlekedési eszközeink, egy szóval mind

az mit a nemzetgazdasági érdekek neve alatt öszvefoghatunk, a nemzet politikai állására elhatározó befolyást gyakorol, ~~nem kevésbé e fontos érdekek fontos az elhanyagolása, s nem az hogy a nemzet azokban mit hogy politikai kérdésekben helyes irányokat kövessen, s a polgári szabadságnak foka, nem feltételeztetik s a nemzet általános míveltsége szükséges arányban áll, a nemzetnek nem kevésbé fekszik érdekében hogy ezekben, mint hogy a politikai kérdésekben helyes irányt kövessünk; s hogy oly lap mely feladásának főképp ezt tűzi ki, jelen körülményeink között hézagot potol, melyet már is sokszor fájdalmasan érzünk. -~~

II.

Böszörményi¹¹³

Mondják hogy a kormánynak a sajtó pert megkezdeni nem volt ildomos, miután az ország állapotjában nincsen semmi mi ily erélyes fellépést igazolna.¹¹⁴

[másik hasámban folytatva]

Mi az utolsót illeti teljesen osztom e nézetet, s ha valaki úgy a kormány meg van győződve arról, hogy az ország állapotjában nincsen semmi mi kivételes rendszabályok alkalmazását igazolná vagy azoknak csak mentségül szolgálhatna. Azaj mely itt ott azok által támad, kik éppen azért mert tudják hogy szavaik a nemzet nagy többségénél visszhangra nem találnak kelleténél hangosabban szólnak, bizonyosan nem szolgálhatna mentségül a kormánynak, ha ennek elcsendesítésére kivételes eszközökhöz folyamodnék. De valjon a tisztelt képviselő ezek közé számítja e azt hogy a ~~kormány az 1848iki sajtó törvényeket végrehajtatnak?~~ – Mennyiben felelnek meg a törvények melyek 848ban a sajtó vétségekről alkottattak céljoknak, eléggé szabatosak e azok vagy tul szigorúak erről nézeteink különbözők lehetnek, de hogy ezen törvények jelenleg fenállnak az iránt úgy hiszem nem térhetnek el nézeteink, s valjon ha ~~az~~ ebben egyetértünk, s oly eset fordult elő melyben a ministeriumnak meggyőződése szerint ezen törvény rendelkezése alá esik, nem volt e a ministeriumnak joga - vagy helyesebben mondva kötelessége – mert felfogásom szerint alkotmányos országban a ministeriumnak nincs más kiváló joga mint az hogy kötelességét teljesítse – nem volt e kérdem a ministeriumnak kötelessége hogy e törvény végrehajtásáról gondoskodjék. – S midőn szigoruan csak ezt tevé, midőn az esetben azon bírósághoz eljárás fordul melyet a 848iki törvény kijelelt, s mely a világ minden alkotmányos országában a szabadság legfőbb garantiájának tekintetik, vádoltathatik e avval hogy eljárása ildomossági szempontokkal nem igazolható, mintha a törvényeink ~~csak~~ azért alkottattak volna, hogy azok csak kivételes ~~rendkiv~~ esetekben tartassanak meg, csak akkor hajtassanak végre, midőn a kormány erre mentségül az ország rendkívüli

¹¹³ OSZK Fol. Hung. 3058. 60–61. f.

¹¹⁴ Ez ilyen formában vagy nem hangzott el, vagy a képviselőházi napló gyorsírója nem rögzítette. Viszont többen kifogásolták a vádemelést, amely a sajtótörvény vonatkozó paragrafusára szerint súlyos büntetést feltételezett.

helyzetét hozhatja fel mentségéül [sic!], s nem inkább a törvénynek szigorú fentartása lenne a kormánynak első, legfontosabb visszautasíthatlan kötelessége
[másik hasámban]
hogy ítéletet mondtunk

III.

Böszörményi¹¹⁵

Mondatott, hogy a kormány, midőn a Vaczi levelben foglalt állítást olyannak nyilatkoztatá, mely a sajtó törvénybe ütközik ítéletet mondott ki, s a bírói hatalom körét foglalta el.

Súlyos vád ez is, sőt a legsúlyosabb melyet kormány ellen emelni lehet, mert hol ez történik ott minden személyes szabadság, ott az egyes polgárnak biztonsága megsemmisül; de éppen ezért legyen szabad kérdezni mik ezen vád alapjai.

A kormány, egy a ~~Vasárnap~~ Magyar Ujság hasábjain megjelent cikkről azon nézetét fejezte ki hogy az az 1848iki törvény rendelkezéseivel öszveütközik, s a köztársaság azon ~~kerd~~ kérelemmel járult a tisztelt ház elébe, hogy ~~miután~~ a menyiben az ezek következtében megkezdendő eljárás egy képviselő ellen lenne irányzandó, az erre szükséges engedelem neki megadassék. –

Az engedelem mihez? ahhoz hogy a törvényes eljárás, a törvények értelmében azon bíróság előtt melyet a törvény erre kijelelt, az esküszék előtt megkezdessék, és ezt nevezi a tisztelt képviselő úr a bírói hatóság adminisztratív uton való gyakorlatának, s ezt tekinti olyannak mi által a kormány ítéletet mondott?, az az oly ítéletet melyre jogosítva nem volt, mert hogy az egyes tények fontosságáról, lehető következtéseiről, s arról menyiben egyeznek vagy ütköznek meg a törvényben, s így mennyire képeznek bírói eljárás tárgyait a kormánynak ítélni ép oly joga van mint másnak, hogy kormányi hivatalba lépve ítélő tehetségünk gyakorlatáról nem mondtunk le, azt úgy hiszem maga a tisztelt képviselő sem fogja ~~tagadni~~ állítani.

Vagy ha a kormány midőn ezt tevé hatás körén túllépett mily módon gondolja a tisztelt képviselő úr a sajtótörvénynek alkalmazását?

Minden esküszéki eljárás *seniorius*¹¹⁶ eljárás, melynél a vizsgáló bíró csak ha arra felszólítatik jár el tisztében. – Oly esetben midőn valamely egyes a sajtó által sértve érzi magát előadja sérelmét s vádat emel, s a bíróságok csak e vád alapján járnak el. De valjon ha a sérelem nem egyest hanem az állam ellen követtetett el, ha a sajtó valamely közlönye nem egyes polgárnak vagy tisztviselőnek ~~nevet~~ becsületét támadta meg s neki ez által kárt okozott, hanem megtámadta azon törvényeket

¹¹⁵ OSZK Fol. Hung. 3058. 62–63. f.

¹¹⁶ Nehezen olvasható szó, ha az olvasathelyes, jelentése (hozzávetőleges fordításban): tanácsstületi; tulajdonképpen arra utal, hogy csak tanácskozás után hozható testületi döntés.

melyeken az állam biztonsága s így minden polgárnak jóléte nyugszik, megtámadta azon elveket melyek az egész polgári szerkezet alapját képezik, ki emeljen vádat; – kétségen kívül tehetné minden egyes polgár, mert hisz ily esetben ezek képe minden egyes jólétének feltételei támadtattak meg. De mi minden egyesnek joga, melyet nem kötelessége e azoknak kiknek kötelességül tétetett hogy a törvényt végrehajtsá[k], s kiknek azért nem kevésbé kötelességök örködni hogy azok senki által büntetlenül ne sértessenek? s kik ha felfogasukban tévedve, oly esetben midőn arra elégséges ok nincsen vaddal lépnének fel két hibáznak követnek el, de ha meggyőződve hogy a törvény sértetett ezt elnéznék egy oly bűnt követnének el, mely őket hontársaik bizalmára, s így állásuk bétöltésére érdemetleneké teszi.

IV.

Böszörményi¹¹⁷

A képviselő ez esetben az esküszéki eljárást nem tartja czélszerűnek. –

Ismerem azon ellenvetéseket, melyek az esküszéki intézvény mint bírói intézvény ellen tétetnek.¹¹⁸ –

Sokszor állítatott feltartva a szobeliség elvét s a legtágabb nyilvánosságot, az rendes bírák által jobb igazság kiszolgáltatás érethetik el. – Minthogy a t. képviselő urat azok közé nem számíthatom kik a jury¹¹⁹ ellen ezen okokkal fellépni szoktak, feleslegesnek tartom hogy azoknak czáfolatába belé ereszkedjem, anyival inkább minthogy képviselő ur maga is az esküszéki institutionak megszorítását csak is ezen egy esetben tartja kívánatosnak.

De ugyan mi okból? –

Mert az ország rendkívüli helyzetben van, mert szokatlan felgerjedés létezik s a pártok élesebben állnak egymással szemközt semhogy igazságos az esküszéktől elfogulatlan ítéletet várhatnánk. –

Talán bámulatomat fejezhetném ki, midőn éppen azon oldalról, mely néhány nappal elébb midőn a kormánynak Heves Vgye [Vármegye] irányában követett eljárása szoba jött, ez azért roszzaltatott, mert az ország teljes nyugalomban van s a felgerjedésnek semmi nyoma nem mutatkozik, midőn most éppen ezen oldalrol éppen az ellenkezőt haljuk. – De meglehet, hogy a t. képviselő urnak az országnak néhány nap olta megváltozott hangulatáról oly értesítései vannak melyek a kormánynak még nem jutottak tudomására, s azért mellőzöm ezt, s csak azon egyet kérdem a t. képviselő urtól, valjon ha oly intézvénynek tartja az esküszéket mely oly pillanatokban midőn a felgerjedés oly fokra hágott minőn ezt jelenleg hazánkban

¹¹⁷ OSZK Fol. Hung. 3058. 64–65. f.

¹¹⁸ Az ötvenes-hatvanas évek fordulóján (közelebről nem ismert időpontban) egyik naplójegyzetében („Jury”) Eötvös maga is kritikusan nyilatkozott az esküszékekről, a tanult bírók működését előnyösebbnek vélte. EÖTVÖS József: *Vallomások és gondolatok*. Bp., 1977. 418.

¹¹⁹ Franciául és angolul az esküszék megnevezése.

találjuk, már nem alkalmazható; ha az nézete hogy az esküszéktől elfogulatlan ítéletet nem várhatunk oly esetekben midőn a politikai pártok valamely kérdés felett éles ellentétben állnak egymással; - ha minden esetben a törvényhozás számára azon jogot veszi igénybe hogy a pert saját körébe vonva felette mint grand jury ítéljen, nem volna e jog jobb kimondani, hogy a jury által politikai vagy azzal öszvekött sajtóvétségi esetekben általján véve nem alkalmazható, mert ha a törvényhozás e joggal bír, akkor biztosak lehetünk, hogy ~~valahánysz~~ minden esetben melyben a törvényhozásban többségben levő párt az esküszék ítéletén kétkedik ily eset az esküszéktől el fog vonatni. Csak hogy ezen esetben is ha mindenek előtt elfogulatlan bírót kívánunk s valamely ügyet azért akarunk elvonni az esküttektől mert a politikai pártok éles ellentétben állnak egymással, nem tartom igen czélszerűnek, hogy ily ügyek a törvényhozás körébe, azaz éppen oda vonassanak hol ezen ellentét mindég a legélesebb. E czélra inkább már talán az athenei areopághoz¹²⁰ hasonló intézvényt lennék bátor ajánlani, ~~legalább 60 éves bírót, kik~~ mely mint az setétben mondja ki ítéleteit ~~nek mint az,~~ mihez még nagyobb biztosságul azt tehetnénk, hogy a bírák bébizonyítsák miként politikával éppen nem foglalkoznak, és tökéletesen közömbösek mind azon kérdések iránt melyek a nemzet vitatkozásainak tárgyát képezik. – S még ezen esetben sem oszthatnám a t. képviselő nézeteit.

Nézetem szerint minden bírónak első kelléke az hogy jó polgár legyen, s én nem képzelhetek jó polgárt magamnak, kinek a hazát érdeklő fontosabb kérdésekben meghatározott meggyőződése ne lenne. Teljesen elfogulatlan bírót politikai kérdésekben hasztalan keresünk, s a nagy előny melyel az esküszéki institutio bír, s melynek az éppen politikai perekben a legjobb bírói eljárásnak tekintetik, mindenek előtt abban fekszik, hogy miután a bíró a polgárok tömegéből választatik vétetik, s ehez még a senatori[?] ¹²¹ jog járul, nem is tehetni fel hogy az egész ítélő szék csak egy pártnak híveiből alakuljon, s mert az esküszék, bár milyen legyen is annak politikai elfogultsága az ~~soha~~ nem felejtkezhetik meg ezért saját érdekéről legfőbb érdekéről, mely abban áll hogy az egyes polgárok az igazság ürügye alatt szabadságokban ne korlátoltassanak.

mert az esküt bíró nagyobb mértékben mint bár ki

S éppen e kettős érdek befolyása alatt áll az melyért oly esetekben hol az szükséges egymást ellensulyozza, és ez sehol oly mértékben mint az eskütbíráknál fel sem található ez az ok

Az eskütt midőn politikai perben ítél, kétségen kívül nem feledkezik meg politikai meggyőződéséről, nem feledkezik meg főkép azon nagy érdekről mely arról, hogy mennyire érdekében fekszik minden polgárnak, hogy az országnak alaptörvényei tiszteletben tartassanak, s az állam melynek fenállása saját jólétének

¹²⁰ Az ókori athéni államban a legfelsőbb törvényszék (testület).

¹²¹ Itt is nehezen értelmezhető a szó, talán az esküszék tagjainak tanácskozási jogára és köteletségére utal.

feltétele minden megtámadástól megoltalmaztassék, és azért az esküszék oly esetekben midőn az ország alaptörvényei, midőn azon elvek támadtatnak meg melyek a törvényesen fenálló viszonyoknak alapját képezik, szigorú ítéletet fog érezve felelősségét szigorú ítéletet fog mondani. De legyünk meggyőződve hogy nem fog megfélemedezni arról sem, hogy az ki felett ítéletet mond polgár mint ő maga, hogy midőn felette ítél saját jogkörét határozza meg, s ha rajta igazságtalanságot követne el saját szabadságát veszélyezteti, s legyünk meggyőződve ezen motívumok elég hathatósak hogy őt visszatarts minden tulszigorúságtól visszatartoztassák.

S éppen mert az eskütbíró, nagyobb mértékben mint bár ki más e kettős érdek befolyása alatt áll, az az miért én e bírói intézvényt éppen politikai kérdésekben, nem csak a szabadság egyik garantiájának, de egyszersmint oly bírói intézvénynek tekintem, mely nem tökéletes, de melynél jobbat nem ismerek, s melynek kezében ez esetben e fontos esetben is az ítéletét megnyugvással

V.

B. Perbefogása¹²²

Képviselőtársunk ékes szavakban bizonyította be a sajtó szabadságnak szükségét, és sok meggyőző okot hozott fel annak bebizonyítására, hogy a képviselők teljes függetlensége az alkotmányos szabadság feltételei közé tartozik.

Teljesen meg vagyok győződve mind e két állítás helyességéről, sőt ha vele ékesszólásban versenyezhetnék, még több okot hozhatnék fel mindkét tétel bebizonyítására, mely végre is a dolog természetéből folyik. – Mert hogy oly országban, hol a kormány a többségre támaszkodik, ezt, mi nélkül egy egészséges közvélemény kifejlődése lehetetlen, nélkülözni nem lehet, s hogy azok, kikre a nemzet legfőbb hatalmát, a törvényhozói hatalmat bízta, kötelességüknek csak úgy felelhetnek meg, ha annak gyakorlatában teljes szabadsággal járnak el, ez elég világos magában is.

Csak egyet – megvallom – nem értek, s ez az: miért vett magának a tisztelt képviselő ur annyi fáradságot annak bebizonyítására, min közöttünk igen kevesen, sőt talán senki nem kétkedik - - ha csak az igen tisztelt képviselő ur a sajtószabadsággal nem köt össze oly fogalmat, mely előttünk ismeretlen, s a képviselői függetlenséget nem fogja fel oly értelemben, melyről Europa és Amerika szabad államaiban eddig senki nem álmodott.

Azok közé tartozom, ki a sajtó szabadságának nem színét de valóságát óhajtják, s át vagyok hatva azon meggyőződéstől, hogy a sajtószabadság a nemzet haladásának, szabadságának és czélszerű kormányzásának oly előnyöket nyújt, melyek más úton elérhetetlenek. A kormány e részben bebizonyította nézeteit, 's ha

¹²² OSZK. Fol. Hung. 3058. 74–78. f. – A letisztázott szöveg fölött nincs cím, de az eredeti Eötvös kézírásán van.

sajtónk állapotát tekintjük, úgy hiszem, még azok is, kik a kormány eljárását nem igen szokták helyeselni, be fogják vallani, hogy hazánkban eddig, mióta a kormány helyét elfoglalta, eléggé szabad sajtó létezik, nem állítom azon értelemben, melyben a tisztelt képviselő ur a sajtószabadságot képzei, de abban, melyben azt Europa 's Amerikában más emberek értik; 's fentartani, biztosítani e szabadságot a jelen ministerium elhatározott szándéka.

Tudjuk, hogy a mivel mindenki él, avval egyesek vissza is élnek, 's ismerjük a veszélyeket, melyek a sajtó szabadságból főképp ott támadhatnak, hol az még új, és hosszú gyakorlat sokakat arra, hogy e szabadsággal jozanul éljenek, még nem tanította meg, de tudjuk azt is, hogy e szabadság nélkül való alkotmányosság nem létezik, s azért e szabadság feltartásában, biztosításában látjuk egyik feladatunkat. – De ebből következik-e, hogy minden iránt, mi a sajtó mezején történik közönyösek maradjunk, s azon törvényeket, melyeket a nemzet 1848-ban az állam biztosságának, s alkotmányunk fentartásának érdekében alkotott ne hajtsuk végre? –

Igen hibásnak tartom azoknak eljárását, kik a sajtónak egyes tévedéseinek felette nagy fontosságot tulajdonítanak, s minden hangzatosabb phrasisban, mely a létező állapotok ellen elmondott, minden élczben mely a kormány ellen irányoztatott, komoly veszélyeket látnak. –

Az ellenzés, mellyel a kormány legjobb szándékai a sajtó egy részében találkozik, a gáncs, mely legtörvényesebb lépéseit követi, a gyanúsítás és igazságtalan vád, mely ellene emeltetik, néha igen kellemetlen lehet, – de ki ezektől visszajed nem arra való hogy alkotmányos országban a kormány nehéz tisztét viselje, 's miután a sajtó jogai, kétségbe vonhatlan, jogai közé tartozik, hogy a kormány minden tetteiről ítéljen, el kell készülvén lennünk arra is, hogy néha hibás ítéleteket mondjon el. – Csak hogy e jog melyet a kormány minden tetteinek megbírálásában legtágabb értelemben elismerek, soha nem terjedhet annyira, hogy a kormány eljárása helyett azon elvek támadtassanak meg, melyek az alkotmánynak alapját képezik, s melyeket megingatva, az állam fenállása veszélyeztetik. –

Valamint a sajtó szabadság, bár mi kiterjedett értelemben fogjuk azt fel, annyira nem terjedhet soha, hogy vele szemközt az egyes polgároknak jogosultsága elenyésszen, s valamint senki nem fogja állítani, hogy az egyes, ki magát ellene szórt rágalmak által sértve érezi, csak azért mert e rágalmak a sajtó útján terjesztettek, a bíró előtt elégtételt nem kereshet; úgy az államnak hasonló jogát kétségbe vonni csak azon esetben lehet, ha vagy az államnak jogtalanságát, vagy azon meggyőződést vesszük kiindulási pontul, hogy a sajtó az államra nézve veszélyes nem lehet, s ezért a sajtó útján az állam jogait megsérteni nem lehet, és én nem hiszem, hogy az igen tisztelt képviselő ezen álláspontot akarná elfoglalni. –

Mert valóban ellentétbe kellene jönni önmagával, ki azon jótékony hatást, mellyet a sajtószabadság gyakorolhat elismerve, a veszélyeket, melyek annak visszaéléseiből következhetnek, kétségbe vonná, s miután a sajtót napjaink ötödik

vagy inkább első nagy hatalmának hirdeti, nem vallaná be, hogy ezen nagy hatalom ellen is védelemre van szükségünk.

Ha tehát meg vagyunk győződve a sajtó szabadság szükségéről, ha erősen ragaszkodunk mindazon garantiákhoz, melyeket e szabadság biztosítása kíván, s melyek abban állnak, hogy azon vétségek, melyek a sajtó által elkövethetők, a törvényben szabatosan körül írva legyenek, s a sajtóvétségek felett oly törvényszékek ítéljenek, melyeknek függetlensége kétségbe vonhatatlan, nem kevésbé szükséges az is, hogy e szabadságnak határai jeleltessenek ki, melyeken senki büntetlenül nem léphet túl, 's hogy midőn mindent a legszabadabb discussiónak vetjük alá, legyenek bizonyos elvek, melyek a discussio, vagy helyesebben mondva a megtámadás körén kívül fekszenek. – És ha a t. képviselő urnak nézetei e részben eltérnek, legalább ez vala nézete az 1848-iki törvényhozásnak, mely azért, mert a törvényben a sajtó vétségeknél eseteit világosan kijelelte, 's azokra, kik a felséges uralkodó háznak jogát megtámadják, vagy a birodalom kapcsának felbontására izgatnak, súlyos büntetéseket szabott, bizonyosan ép úgy nem vádoltathatik azon szándékkal, hogy a sajtó szabadságot illusoriussá akarta tenni, mint azok kik ezen törvényt most alkalmazni akarják, – s ebben csak azon elvek szerint járnak el, melyek a civilisált világ legszabadabb alkotmányos államaiban alkalmaztatnak.

Angliában – a sajtószabadság classica földjén, hol bizonyosan senki a sajtó elnyomása ellen nem panaszkodik, s a kormány s egyeseknek tettei a legkíméletlenebbül rovatnak meg, vannak dolgok, melyekre e szabadság nem terjed, 's ki például irataiban a parlamentet sérti meg, nem kerülheti ki a fenyítéket, mire csak azért nem hozhatunk fel számos példát, mert az angol nép sokkal mélyebben van áthatva azon tisztelettől, mellyel törvényhozása iránt viseltetik, s melyben szabadságának garantiáját látja, minthogy annak sértése sokszor előfordulhatna, azonban tudva levő dolog, hogy ily esetek nem hiányoznak, s hogy – csak e századból hozván fel egyes példákat – 1805-ben Stuart Péter fogatott el oly vétségért, ugyanezért küldetett Francis Burdett alsóházi tag a Towerbe és 1819-ben Hobhouse Newgatebe, mert oly irat szerzőjének vallotta magát, melyet az alsóház botrányos gúnyiratnak jelentett ki, s arra czélzóan, hogy a népet a törvényhozás névszerint az alsóház ellen lázítsa; mint a képviselő ur mindezt Maynak fordítás által hazánkban is általánosan ismert munkájában¹²³ olvashatja.

¹²³ Barsi József (1810–1893) fordításában 1861-ben, majd második kiadásban (gyakorlatilag utánnyomásban) 1866-ban jelent meg Thomas Erskine MAY (1810–1886) angol jogtudós és történétíró *Az angol parlament és eljárása* című értekezése. – Peter Stuart esetéről: uo. 50. (Az angol politikus életrajzi adatai a hozzáférhető forrásokban nem találhatók). – Francis Burdett (1770–1844) angol politikus a reformtörekvések odaadó híve volt, radikális felfogása miatt többször börtönbe került, később a konzervatívok oldalára állt. 1810-ben egy radikális elvbarátja bebörtönzése elleni alsóházi felszólalását közzétették a *Weekly Register* c. hetilapban, a konkrét tény megnevezése nélkül erre utalt May: uo. 50.; részletesebben írt az elfogatása körül felvetődött jogi problémákról: uo. 41. – John Cam Hobhouse (1786–1869) angol politikus és irodalmár 1819-ben egy pamfletben támadta a megreformálásra szoruló alsóházat, ezért ítelték

És ugyan ezen elvek alkalmaztattak Amerikában nemcsak az egyes államokban de az Unióban is, hol – hogy csak egy példát említsek 1800-ban az Aurora szerkesztője egy, lapjában megjelent, s a Senatust gyanúsító cikkelyért elzáratván, a nevezetes discussióban, mely e felett támadt, kimondatott, hogy a törvényhozó testületek nem felelhetnek meg kötelességeiknek, ha a lapok szüntelen rágalma és gyalázásai által folyvást izgatottságban tartatnak.¹²⁴

Hasonló ezekhez az mit a t. képviselő úr az országos képviselők függetlenségéről mondott. – Itt is senki azon állítást nem fogja kétségbe vonni, hogy a képviselő csak úgy teljesítheti kötelességét, ha teljes függetlensége biztosított, s ezért minden alkotmányos országban általánosan elfogadva találjuk az elvet, hogy senki azért, mit mint a törvényhozás tagja, a legislatura¹²⁵ egyik házában mondott, más mint a ház által és a házban feleletre nem vonathatik, de valóban senki nem állította még, hogy az országos képviselő ennél fogva semmi, bár a házon kívül elkövetett tetteiért sem felelős, mi civilisált országokban csak azoknak kiváltsága lehet, kiknek a törvény gondnokot rendel.

Könnyű lenne ily követelésnek helytelenségét bebizonyítani, de hogy doctrinársággal ne vádoltassam¹²⁶, s mert a tisztelt képviselőnek azoknak szabadelvűségéhez valószínűleg nincs bizodalma, kik e székeken ülnek, jobb lesz ha itt is más alkotmányos országok példájára hivatkozom.

Angliában a parlamenti tagnak kiváltsága csak polgári keresetekre nézve létezik, s csak azon letartóztatásra terjed ki, mely ily keresetekből következik, s ezen kiváltság következésének tekintetik, hogy parlamenti tag kezességet nem vállalhat, mert kiváltságánál fogva a bírók ’s törvények hatályának úgy mint mások alávetve nincs, s ellene mint kezes ellen eréllyel fellépni nem lehetne.¹²⁷ A treason felony and breach of the peace¹²⁸, azaz minden bűnvádi esetekben e kiváltság nem

szabadságvesztésre (a következő esztendőben beválasztották a parlamentbe, később, 1832–33-ban külügyminiszter lett); vö. uo. 50. – Tower: londoni épület, hajdan az uralkodók székhelye, aztán állami fogház. Newgate: az angol főváros legrégibb börtöne.

¹²⁴ Az *Aurora* 1794 és 1820 között jelent meg Philadelphiában, az említett eset idején William John Duane (1760–1835) volt a szerkesztője. A következő évben, 1801 márciusában hoztak törvényt a sajtó- és szólásszabadság értelmezéséről.

¹²⁵ törvényhozás

¹²⁶ A francia *doctrinair* (doktrinér) szóval azokat illették, akik mereven ragaszkodtak az élettől elvonatkoztatott elméleti tételekhez. Az 1840-es években a hazai centralista politikusok, köztük Eötvös József gúnyneve volt; a fogalmazványban finoman erre célzott.

¹²⁷ Csaknem szó szerinti átvétel: MAY, 1861. 72.

¹²⁸ A kifejezés fordítása: a hazaárulás, mint bűntény és a béke megszegése. Az Észak-amerikai Egyesült Államok alkotmányának 6. §-a tartalmazza ezt a kitételt. Magyar fordításban éppen a képviselőház most tárgyalt vitái előtt jelent meg, a JÁNOSI Ferenc (1819–1879) által összeállított kiadványban: *Alkotmányok gyűjteménye*. Pest, 1867. 2. köt. 50. Érdemes idézni a szenátorok és képviselők kiváltságairól szóló paragrafusnak ezt a passzusát: „Ők minden esetben, kivéve az árulás, felonia és a béke megszegése eseteit úgy az ülés alatt, mint a gyűlésbe utazások és visszautazások alatt fogságra nem vethetők, és nem szabad őket kereset alá vonni sehol egyebet

létezik, és senkinek Angliában nem jutna eszébe, miként arra, hogy parlamenti tag ellen ily esetekben per indíttassék, a ház beleegyezése szükséges.

1763-ban Wilkes esetében mind a két ház kimondta „hogy a parlamenti kiváltság nem védi a lázító iratok szerzőjét és közlőjét, és a törvény menetét ily gyűlöletes és veszélyes bűn gyors és hatályos üldözésében nem gátolhatja”¹²⁹ és a kiváltsági bizottmány 1831-ben kimondá „miként azon időtől fogva állandóan azt tartották hogy oly bűnöknél, melyeknél a perbefogást esküdszéknek kell elrendelni – az az minden bűnvádi esetekben – a kiváltság nem védhet senkit.”¹³⁰

Miáltal az angol törvényhozás semmikép nem akarta megszorítani a képviselők függetlenségét, sőt azt egész kiterjedésében feltartá, megkülönböztetve azt, mi a parlamenti tag által a parlamentben mondatik attól, mi azonkívül történik, mi legvilágosabban Creevey esetében tűnik fel, hol e parlamenti tag, miután a parlamentben mondott beszédét, mely által egy más tag magát sértve érezé, egy hírlapban maga közölte, a jury által 100 ft bírságra ítéltetett el, és a parlament, melyhez folyamodott őt nem mentette fel, mert: „midőn a parlamenti tag azt mondta, mit a dologra valónak tartott, mit mondania mint követnek szabad volt, ebben kiváltsága védi. De ő tovább ment, s a háznak engedelmé nélkül jónak látta közölni beszédét, e közlés pedig személyesértést foglal magában.”¹³¹

Amerika e részben egészen Anglia eljárását követi.

Schweizban 1851 oltá azon elv fogadtatott el, hogy a tetten érés esetein kívül a Bundesrath tagjai¹³² csak ennek megegyezésével idéztethetnek perbe, annélkül azonban, hogy bárki valaha azt állította volna, hogy a Bundesrath egyes tagjai ellen a törvényes eljárást megengedvén, ez által tagjainak függetlenségét csorbítaná, vagy hogy az igazság kiszolgáltatását veszélyeztetnék, ha annak eljárása egyes esetekben azon testületnek megegyezésétől függ, mely a törvényeknek legtermészetesebb örének tekinthető.

a congressus valamely házában tartott beszédekért vagy vitáikért.”

¹²⁹ Szó szerinti idézet az angol tudós könyvéből: MAY, 1861. 76. – John Wilkes (1727–1797) angol publicista, parlamenti képviselő, az említett eljárás és elmarasztalás után Párizsba menekült, majd 1764-ben megfosztották mandátumától; vö. *A Pallas nagy lexikona*, 16. köt. Bp., 1897. 1048–1049., *Encyclopaedia Britannica*, Vol. 23. Chicago-London-Toronto, 1947. 602–603.

¹³⁰ Az aláhúzott részt szintén az előbbi műből emelte át: MAY, 1681. 77. – A kiváltságok bizottmányát mindig az új ülészak elején jelölték ki, érdemben 1833-ig működött; uo. 54.

¹³¹ Az utolsó mondat szó szerinti átvétel, az előbbi egy kicsit módosította; lásd MAY, 1861. 64. – Ugyanitt (63–64.) olvasható az eset leírása. Thomas Creevey (1768–1838) ügyvéd 1802-ben lett a parlament tagja és ott 1830-ig munkálkodott. Az idézet voltaképpen kortársától, Edward Law Ellenborough (1790–1871) lordtól származik, aki 1813–1818 között volt az alsóház tagja. Ebből arra lehet következtetni – mivel May konkrét időpontot nem említett –, hogy a dolog az 1810-es években történt. A megjelölt összeg száz font volt; egy hasonló eset kapcsán ugyanezt az összeget nevezte meg (uo. 47.).

¹³² Svájcban az 1848-ban kihirdetett szövetségi alkotmány szerint a Bundesrat a Szövetségi Gyűlés (amely a Nemzeti Tanácsot és a Kantonok Tanácsát foglalta magában) megnevezése volt. Az Eötvös említette évszám forrására mind ez ideig nem sikerült rábukkanni.

MIKLÓS BÉNYEI

The Compromise of 1867 and the Freedom of the Press. József Eötvös's Unpublished Draft of Address for the Parliamentary Debate on the Right of Immunity

The unpublished draft of address by József Eötvös preserved by the Manuscript Collection of the National Széchényi Library was meant to serve as a contribution to the parliamentary debate on suspending deputy László Böszörményi's right of immunity in a press litigation in 1867. The case was connected to the internal conflicts elicited by the reception of the Austro-Hungarian Compromise of 1867, more specifically to the letters of Lajos Kossuth which heavily attacked the structure of the dual monarchy. The Hungarian Ministry responsible for the case restored the Press Law of 1848 and ordered the examination of responsibility in case of any press offence by a jury in order not to give way to extremism.

One of Kossuth's letters published in the bulletin of the radical left extreme opposition was considered as such. As the author himself was in exile, the editor of the bulletin, an MP was held responsible, but the consent of the Chamber of Deputies was needed to proceed with the trial. After weeks of preparation, the majority of the Chamber gave its consent to revoke László Böszörményi's right of immunity. The debate took place on the 18th of November, 1867.

József Eötvös's manuscript clearly shows that he himself wanted to take the floor in the debate. His draft proves that he wanted to appear as a representative of the European liberal tradition stating that the press should be free but not without barriers. Offence against the law must be punished, the right to immunity should not suspend responsibility. His address covers the main four points as follows: freedom of the press with its advantages and limits, the responsibility of authors and editors; the advantages of a jury and the right of immunity in an international perspective.

The appendix contains the draft with the original orthography.